

International Journal of Social Sciences

ISSN: 2587-2591

DOI Number: <http://dx.doi.org/10.30830/tobider.sayi.10.10>

Volume 6/1 Spring

2022 p. 203-238

19. YÜZYIL SONU VE 20. YÜZYIL BAŞLARINDA SELANİK HAPİSHANESİ THE PRISON OF THESSALONIKI IN THE LATE 19TH AND EARLY 20TH CENTURY

Ayfer ÖZÇELİK* & Veysel ÇOLAKER**

ÖZ

Osmanlı İmparatorluğunda hapisane uygulaması Tanzimat'la birlikte başlayan modernleşme çabalarının bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Bu süreçte İmparatorluğun bütün vilayetlerinde olduğu gibi Selanik'te de Batı'daki örneklere benzeyen bir hapisane kurulmaya çalışılmıştır.

Selanik'te 1852 yılında başlayan modern bir hapisane kurma çalışmaları üç aşamada tamamlanmıştır. Öncelikle 1852 yılından itibaren hükümet konağı yakınında bir ambar suçlular için hapishaneye çevrilerek zindan anlayışı terkedilmiştir. Daha sonra 1870'de Beyaz Kule, 1900 yılında da Yedi Kule hapishaneye çevrilmiş, sürekli yapılan genişletme çalışmaları ile suçluların fiziki olarak yeterli, tek bir binada toplanması sağlanmıştır. Üçüncü aşamada ise 1906 yılı sonlarından itibaren hapisane sürekli denetlenerek ıslaha tabi tutulmuş, 1907 yılında Tevkifhane (Tutukevi) açılarak hükümlü ve tutuklular birbirinden ayrılmıştır. 1912'de Yunanistan'ın şehri işgalinden sonra da Osmanlı döneminde kurulan Yedi Kule ek inşaat yapılmaya ihtiyaç duyulmadan hapisane olarak kullanılmıştır.

Bu çalışmada, Osmanlı döneminde Selanik Merkez Hapishanesi'nin kuruluş süreci, "hapishane ıslahatı" çerçevesinde geçirdiği aşamalar ve Selanik'in Yunanistan'ın eline geçişinden 1916'ya kadar olan dönemde,

* Prof. Dr., Pamukkale Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, E-mail: aozcelik@pau.edu.tr
ORCID: 0000-0002-0714-9268, Denizli, Türkiye.

** Öğr. Gör., Pamukkale Üniversitesi, Uzaktan Eğitim Uygulama ve Araştırma Merkezi, E-mail: vcolaker@pau.edu.tr, ORCID 0000-0003-2306-3453, Denizli, Türkiye.

hapishanenin ve hükümlülerin durumu Osmanlı arşiv belgeleri esas alınarak incelenmektedir.

Anahtar Kelimeler: *Osmanlı Modernleşmesi, Selanik Hapishanesi, Mahkûmlar, Tutuklular.*

ABSTRACT

The Ottoman Empire's criminal justice practices has emerged as a consequence of the modernization efforts that started with the Tanzimat. In this process, as in all the provinces of the Empire, a prison was tried to be established in Thessaloniki, close to the examples in the West.

Started in Thessaloniki in 1852, the efforts to establish a modern prison, which were accomplished in three stages. To begin with, a warehouse near the government office has been turned into a prison for criminals, and the thought of prison was abandoned since 1852. Later, the White Tower in 1870 and the Seven Towers in 1900 were converted into a prison, and with the continuous expansion works, it has been ensured that the criminals were gathered in one physically sufficient building. In the third stage, the prison was constantly inspected and reformed, since the end of 1906, the Tevkifhane (Detention House) opened and the convicts and detainees have separated from each other in 1907. After the occupation of the city by Greece in 1912, the Seven Towers, which have been established during the Ottoman period, have been used as a prison lacking the need for additional construction.

In this study, the stages it has been go through within the framework of "prison reform" the establishment process of the Central Prison of Thessaloniki in the Ottoman period, and the situation of the prison and its convicts in the period from the time Thessaloniki was conquered by Greece to 1916 have examined on the basis of Ottoman archive documents.

Keywords: *Ottoman Modernization, Prison of Thessaloniki, Prisoners, Detainees.*

GİRİŞ

Osmanlı Devleti'nin kuruluş sürecinde hürriyeti bağlayıcı ceza yöntemi olarak hapis¹ cezası yaygın olmamakla birlikte, padişahın emirlerine karşı koyan devlet

¹ Sözlükte alıkoymak, engellemek anlamında kullanılan *habs*, hukuk dilinde bir suçlu ve sanığı bir mekânda zorla alıkoyarak özgürlüğünü kısıtlama durumudur. Cezanın uygulandığı yere ise *hapishane* ya da *mahbes* denmektedir. Ali Bardakoğlu, "Hapis" Maddesi, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.16, İstanbul, 1997, s.54.

TOBİDER

adamlarının zindan, mahzen ya da tomruk adı verilen yerlerde tutulduğu bilinmektedir.² Tanzimat dönemine kadar hürriyeti bağlayıcı ceza olarak, sınırlı bir şekilde, hapis ve sürgün karışımı “kürek” ve “kalebentlik” cezaları uygulanmıştır.³ Siyasi suçlar dışındaki diğer suçlar için uygulanan cezalar ise, kürek, kalebentlik, teşhir, dayak ve sürgün gibi cezalardır.⁴ 1831 yılında İstanbul’da zindanlar ve suçluların kapatıldığı diğer yerler kaldırılmıştır.⁵

Mülki idareyi modernleştirme ve yeniden düzenlemeyi hedefleyen Tanzimat Fermanı sonrasında genel olarak batılı hukuk normları çerçevesinde 1840, 1851 ve 1858 tarihli ceza kanunları yayınlanmıştır.⁶ Kanunsuz suç ve ceza olmaz ilkesinin benimsendiği⁷ bu yasalarda, modern anlamda ilk hapisane uygulaması öngören kurallar da yer almıştır.⁸ Nitekim mahbesler, Tanzimat ve Islahat Fermanlarının öngördüğü ilkeler ve İngiltere’nin İstanbul Büyükelçisi Stratford Canning’in raporu⁹ doğrultusunda Avrupa ve Amerika’daki örnekler temel alınarak düzenlenmeye başlanmış ve bunun için 1856 yılında mart ayında bütçe masraf kalemine 2.500.000 kuruşluk bir tahsisat eklenmiştir. 9 Ağustos 1858 tarihinde “Fransız Ceza Kanunu”¹⁰ örnek alınarak suçları cinayet, cünha ve kabahat olarak ayıran ceza

² Germiyanoglu Yakup Bey ve adamları Yıldırım Bayezid tarafından hapsedilmiştir. İbrahim Yılmaz, “Osmanlı Devleti Son Döneminde Adana Hapishanesi”, *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 21, Sayı 4, Yıl 2019, s.1413.

³ Halim Demiryürek, *Osmanlı Hapishaneleri 1913-1914*, Babıalı Kültür Yayıncılığı, İstanbul 2019, s.15.

⁴ Neşe Erim, “Osmanlı İmparatorluğu’nda Kalebentlik Cezası ve Suçların Sınıflandırılması Üzerine Bir Deneme”, *Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, S.6, İstanbul, 1984, s.80;. Gültekin Yıldız, *Osmanlı Devleti’nde Hapishane Islahatı (1839-1908)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul 2002, s.101; Zindanlar arasında Yedikule, Baba Cafer, Boğazkesen gibi zindanlar önemli merkezlerdir. Kemal Daşcıoğlu, “Osmanlı Arşivlerine Göre Sinop Hapishanesi’nin Durumu”, *Erdem*, Sayı 51, 2008, s.55.

⁵ Nurgül Bozkurt, “XX. Yüzyıl Balarında Kütahya Hapishanesinin Genel Durumu”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt 5, Sayı 21, Yıl 2012, s.262. Bu Osmanlı Devleti’nde açılan ilk hapisane örneklerinden biridir. Ufuk Adak, *XIX. Yüzyılın Sonları XX. Yüzyılın Başlarında Aydın Vilayetindeki Hapishaneler*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir, 2006, s.32.

⁶ Bernard Lewis, *Modern Türkiye’nin Doğuşu*, (Çev. Metin Kıratlı), TTK Yay., Ankara, 2000, s. 110.

⁷ Daşcıoğlu, *a.g.m.*, s.56.

⁸ Mehmet Akif, Aydın, “Osmanlı Ceza Hukuku”, Maddesi, *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.7, 1993, s. 481-482.

⁹ Rapor “Memorandum on Improvement of Prison in Turkey” başlığını taşımaktadır (Bk. Emre Kolay, Ankara Mahbushanesi: Osmanlı Arşivinde Ankara Hapishane Projeleri, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 14 Sayı: 79 Ağustos 2021, ss. 87-98

¹⁰ 1851 tarihli Ceza Kanunu 1840’ tarihli kanuna muhteviyat açısından benzemle beraber 1858 tarihli Ceza Kanunu, Fransız ceza kanunundan temellenerek hazırlanmıştır. Ahmet Akgündüz, *Mukayeseli İslam ve Osmanlı Hukuku Külliyyatı*, Dicle Üniv. Hukuk Fak. Yay., Diyarbakır, 1986, s.806.

kanunu çıkarılmıştır.¹¹ 1871 tarihinde de Sultanahmet'teki İbrahim Paşa Sarayı'nda "hapishane-i umumi" adıyla ilk modern hapishane açılmıştır.¹²

II. Abdülhamid döneminde 1880 tarihli "*Memâlik-i Mahrûsa-i Şâhânedede Bulunan Tevkifhane ve Hapishanelerin İdâre-i Dâhiliyelerine Dair Nizamname Layihası*" düzenlenmiştir. Nizamname ile bir taraftan hapishanelerin fiziki şartlarının iyileştirilmesi amaçlanırken öte yandan mevzuat yeni döneme uygun hale getirilmeye çalışılmıştır.¹³ Layiha hükümlerine göre her vilayet, liva ve kaza merkezinde birer hapishane ve tevkifhane bulundurulması gerekiyordu.¹⁴ Nizamnamenin birinci bölümü hapishanelerin idaresi; ikinci bölümü hapishane görevlileri; üçüncü bölümü hükümlülerin iâşe işleri; dördüncü bölümü hükümlülerin çalıştırılmaları, beşinci bölümü koğuşlar ve kuralları, altıncı bölümü ise hükümlülerin ibadetlerini gerçekleştirmeleri ile ilgili düzenlemeleri içermektedir.¹⁵ Yine nizamnameye göre beş yıldan daha fazla ceza alan suçlular için, her vilayette "Hapishane-i Umumi" inşa edilmesi gerekliliği belirtilmiştir. Kabahat ve cünhadan sebebiyle üç aya kadar hükümlü olanlar kaza hapishanelerinde, üç seneye kadar hükümlü olanlar liva hapishanelerinde,¹⁶ kürek cezasına çarptırılanlar ise vilayet merkezlerindeki hapishane-i umumilerde cezalarını çekeceklerdi.¹⁷

Bahsedilen 1880 tarihli Nizamname çerçevesinde, vilayet merkezi olan Selanik'te de "*Selanik Hapishane-i Umumi*"sinin (Selanik Hapishanesi ve Tutukevinin) kurulması çalışmaları başlatılmıştır.¹⁸

1. Hapishanelerin Kurulmasından Önce Selanik'te Bulunan Mahbesler

¹¹ Cinayet suçu için idam, kalebentlik, müebbet sürgün, müebbet rütbe ve memuriyetten mahrumiyet, medeni hukuktan men cezaları, bir haftadan fazla hapis, geçici sürgün, para cezası ve memuriyetten uzaklaştırma cünha, hafif hapis, hafif para cezası ve meslekten men kabahat suçu olarak belirlenmiştir. Demiryürek, *a.g.e.*, s.21.

¹² Ufuk Adak, "Central Prisons (Hapishane-i Umumi) in İstanbul and İzmir in the Late Ottoman Empire: In-Between İdeal and Reality", *Journal of the Ottoman and Turkish Studies Association*, Vol. 4, No. 1, May 2017, s.77.

¹³ Yılmaz, *a.g.m.*, s.1413.

¹⁴ Yıldız, *a.g.t.*, s.298.

¹⁵ Nizamname için bkz. Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi BOA. DH. MB. HPS. M. 1/2, (23 Zilkade 1300/25 Eylül 1883).

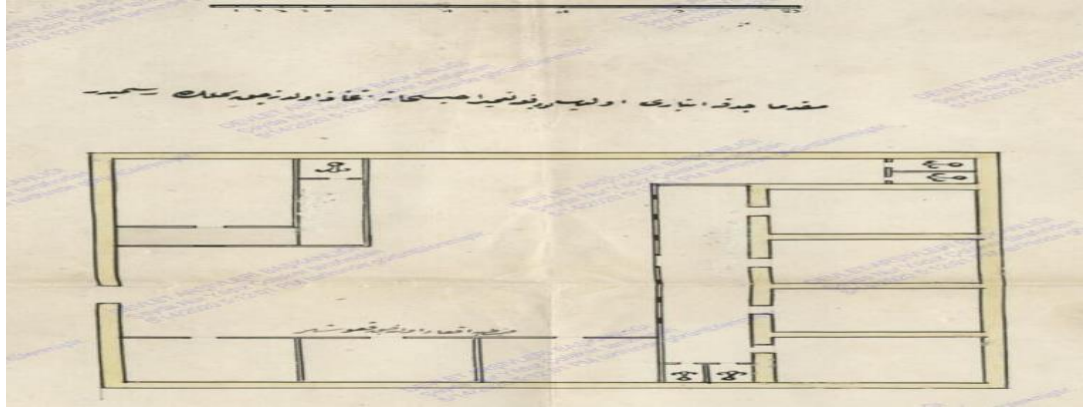
¹⁶ Adak, *a.g.t.*, s. 34.

¹⁷ Bu nizamname, 1917 yılına kadar yasalâşmamışsa da bundan sonraki uygulamalar layiha hükümleri göz önüne alınarak gerçekleştirilmiştir. Demiryürek, *a.g.e.*, s.24.

¹⁸ Selanik Vilayeti 8 Kasım 1864 tarihinde eyalet sisteminden vilayet sistemine geçişi sağlayan *Teşkil-i Vilayet Nizamnamesi* yürürlüğe konulmasıyla Rumeli coğrafyasında kurulan altı vilayetten biri olmuştur. Vilayet, Merkez, Siroz, Drama, Taşoz adında 4 sancağa ayrılmıştı. Ayşe Eryaman, "II. Meşrutiyet Yıllarında Selanik Vilayeti'nin İdari ve Mülki Yapısı", *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, C.7, S.2/1 (2017), s.147.

1850'lerin başında Selanik'te üç mahbes bulunmaktaydı.¹⁹ Bunlardan ilki o yıllarda yaygın bir uygulama olarak, cinayet dâhil olmak üzere ağır, adi suçlular ile tutukluların birlikte tutuldukları Paşa Konağı (Hükümet Konağı) içerisindeki "Mahbes/Hapishane/Zindan" adı verilen koğuşlardı.²⁰ Mahbesin zemini kısmen döşenmiş, koğuşlardan birinin zemini ise kaldırım taşı ile kaplanmıştı. Bu koğuşların havalandırma ve temizlik açısından oldukça yetersiz bulunduğu anlaşılmaktadır. İkinci mahbes Tophane'de olup zemini kaldırım taşı ile döşenmişti. Kale içinde bulunan üçüncü mahbesin ise havalandırmasının olmadığı kaydedilmiştir.²¹

Yukarıda bahsedilen Canning raporu doğrultusunda hapishanelerin ıslahı çalışmaları kapsamında 1852'de "Zindan" adı verilen binanın yıkılması ve Hükümet Konağı'na²² yakın bir mahalde bulunan Çuha Ambarının tamir edilip hapishaneye çevrilmesi ve suçluların da buraya taşınması kararlaştırılmıştır.²³ Nitekim 1860 tarihine kadar bu ambar, koğuşlara bölünerek, 12 polisi barındıracak bir oda ve helalar inşa edilmiştir.²⁴ Ancak arşiv kayıtlarında hapishane olarak tabir edilen bu ambar, mahbes niteliğinden çıkamamıştır.

Resim 1: Çuha Ambarı olup hapishaneye çevrilmesi kararlaştırılan binanın krokisi. (Kaynak: BOA. MVL. 253/78-2 (19 Safer 1269/2 Aralık 1852).

2. Beyaz Kule (Kanlı Kule) Hapishanesi

Yanık Mahallede oluşturulan hapishanenin 10 yıl dolmadan yetersiz kalması üzerine, 11 Ekim 1870 tarihinde²⁵ buranın Tutukevi binası olarak kullanılması ve Beyaz Kule (Kanlı

¹⁹ Yıldız, *a.g.t.*, s.103.

²⁰ BOA. MVL. 253/78-2 (19 Safer 1269/2 Aralık 1852).

²¹ Yıldız, *a.g.t.*, s.103.

²² Selanik'te 1850'li yıllardan itibaren Paşa Kapısı, Hükümet Konağı olarak adlandırılmıştır. BOA. İ. MVL. 381/16714-1 (23 Rebiülevvel 1274/11 Kasım 1857).

²³ BOA. MVL. 253/78-4 (19 Safer 1269/2 Aralık 1852).

²⁴ BOA. MVL. 919/24-1 (1 Rebiülahir 1277/17 Ekim 1860).

²⁵ BOA. DH. MKT. 1312/49-1 (28 Teşrinievvel 1292/9 Kasım 1870).

Kule)'nin hapishaneye dönüştürülmesi kararı alınmıştır. 29 Kasım'dan itibaren hükümlüler Beyaz Kule'ye taşınmıştır. Hapishaneye çevrildikten sonra da Kule'nin tamiri sürmüştür. 15 Temmuz 1871'den 1873'e kadar Beyaz Kule hapishanesinin tamiri için 203.784 kuruş harcanmıştır. 1873 Ağustosunda kule avlusuna memurlar ve koruma askerleri için odalar ve mutfak yapımı ile, sur dâhilinde zaptiye koğuşları inşası için bütçeye 55.423 kuruş daha eklenmiştir.²⁶ 1900'e kadar hapishane olarak kullanılan Beyaz Kule'ye cinayet suçluları konulmuştur.²⁷

Beyaz Kule'nin hapishane olduğu dönemde, yabancılar nazarında da oldukça iyi intiba bıraktığını söylemek mümkündür. Örneğin, 1884'te Selanik'i ziyaret eden İngiliz gezgin James Minchin, hapishanedeki şartları şöyle anlatmıştır:²⁸ *“Ziyaret ettiğim gün, hapishanede hemen hemen hepsi soyguncu ve katil olan 380 hükümlü vardı. Arabamızdan indiğimde, tutukluların nasıl tutulduğuna dair çok belirsiz bir fikrim vardı. Onları parmaklıklar ardında göreceğimi düşündüm. Hapishane alanına girer girmez bize silah saklayıp saklamadığımızı sordular. Bize eşlik eden subay kılıcını verdi. Sonra bir gardiyan arkamızda yürürken öndeki memuru takip ettik. Bir kattan diğerine tırmanarak ve bazen bir hücrenin içinde yavaşça hareket ederek kuleye tırmandık. Yokuşun ortasına geldiğimizde, etrafımızdaki zincirli olmayan nazik kalabalığın hükümlü olup olmadığını ve hükümlü değillerse, suçluların nerede olduğunu sordum. Daha sonra, katiller arasında olduğumuz ve kulenin tepesinde kilitli olanların daha az ciddi suçlardan hüküm giydikleri konusunda bilgilendirildim... Genel olarak temizlik, edep ve nezaket ruhunu gördük. Girdiğimiz her katta hükümlüler kalkıp bizi selamladı. Hükümetin mahkûmlara bakımı zayıf, ekmek ve su kıt... Yahudiler, Türkler, Arnavutlar, Bulgarlar, Sırlar, Ulahlar ve Yunanlılar kendi milletlerinden olan yoksul mahkûmlara et ve kahve sağlıyorlar. Bardaklar ve mutfak eşyaları boldu ve her hükümlünün kendi yatağı veya battaniyesi vardı. Bu insanların ne tür evlerden geldiğine bakılırsa, padişah zindanında köylerinden çok daha iyi durumdaydılar.”*

İçinde Rum çetelerini yöneten ve yakalanan Yunan subayları gibi yabancıların da tutulduğu²⁹ Beyaz Kule Hapishanesi, sahilde bulunan konumu nedeniyle bir süre sonra

²⁶ BOA. ŞD. 2005/25-7 (17 Mart 1289/29 Mart 1873); BOA. İ. MMS. 47/2001 (12 Ağustos 1289/24 Ağustos 1873).

²⁷ BOA. MV. 43/15-1 (19 Şubat 1306/3 Mart 1892).

²⁸ Evangelos Hekimoglou, “İ Tessaloniki Prin Apo to 1912, İkonomia Kai Koinonia”, *Tessaloniki 100 Hronia Apo tin Apelevterosi*, (Yayına Hazırlayanlar Dimitris Benekos-Aleksis Skanavis), Thessaloniki 2012, s 89,90.

²⁹ 1900 yılına kadar, Rum çetelerini yöneten Yunan subaylar, Beyaz Kule'de bir süre tutulduktan sonra İstanbul'a gönderilmekteydiler. Bunun sebebi ise gayrimüslim mahkûmları etkileme ve düzeni bozma ihtimaliydi. (BOA. HR. TH. 239/83-1 (4 Mart 1316/17 Mart 1900). Selanik Valiliği Mayıs 1900'da tutuklu

şikâyet konusu olmuştur. Nitekim 9 Kasım 1887’de Selanik Vilayetine gönderilen yazıda; “...deniz kıyısındaki surun yıkılmasıyla Beyaz Kule’nin, yerli ve yabancıların gezinti mekânı haline gelen Rıhtım Caddesi’nin ortasında kaldığı, kulede bulunan hükümlülerin caddede gezmekte olanları söz ve davranışlarıyla tacizde bulunmalarının önüne geçilemediği,” ifade edilmiştir. Bu mahzurun ortadan kaldırılması adına Selanik-Kosova Umum Kumandanlığı kulenin askeriye devrini talep etmiş, Dâhiliye Nezareti de talebi olumlu karşılamıştır.³⁰ Bunun üzerine Valilik, Beyaz Kule’nin boşaltılarak Asker-i Şahane için bir taburluk kışla yapılması emrini vermiştir. Emir uyarınca şehrin kuzeyinde bulunan Kala-i Bala (Yedi Kule)’nin içinde bulunan cephanelik ve patlayıcı maddeler, Kapıcılar Köyü yakınlarındaki Lağım Dere mevkiinde yapılan 3 adet cephaneliğe nakledilmiştir.³¹ Nakil tamamlandıktan sonra Beyaz Kule’deki hükümlüler 1899 tarihinde kaleye taşınarak, merkez hapishaneye dönüştürülmüştür.

Şubat 1907’de Kala-ı Bala Hapishanesi’nde yaşanan aşırı doluluk üzerine Beyaz Kule yeniden hapishaneye çevrilmiş ve ilk aşamada 400 kadar hükümlü buraya nakledilmiştir.³² Aynı yıl içerisinde kulede kullanım dışı kalan odalar tamir edilerek, Kala-ı Bala’daki diğer bazı hükümlüler de buraya alınmıştır.³³

3. Kala-ı Bala (Yedi Kule) Hapishanesi

Kala-ı Bala (Yedi Kule), Bizans döneminde Selanik’i çevreleyen şehir surlarının bir parçasıydı. Selanik’in kuzeydoğusunda bulunan kale, resim 2’de de görüldüğü üzere 1-11 numaralı alanları çevrelemekteydi. Osmanlı fethinden sonra, içerisine muhafızlar ve diğer bazı askeri sınıflar yerleştirilen Kala-ı Bala, şehrin savunulmasında önemli bir yer tutmuştur.³⁴ XIX. Yüzyılda üzyılda topçu birlikleri³⁵ gibi askeri sınıflar yanında cephanelik

Yunanlı sayısını 19 olarak bildirmiştir. Yunan Hükümeti’nin 1897 Türk-Yunan Savaşı sonrasında imzalanan antlaşma gereğince bunların affını talep etmiş ve tutuklu Yunanlılar serbest bırakılmışlardır (BOA. İ. AZN. 38/29 (24 Mayıs 1316/6 Haziran 1900); BOA. BEO. 1501/112541-1 (30 Mayıs 1316/12 Haziran 1900).

³⁰ BOA. DH. MKT. 1464/19-1 (28 Teşrinievvel 1303/9 Kasım 1887).

³¹ BOA. MV. 43/15-1 (19 Şubat 1306/28 Nisan 1889).

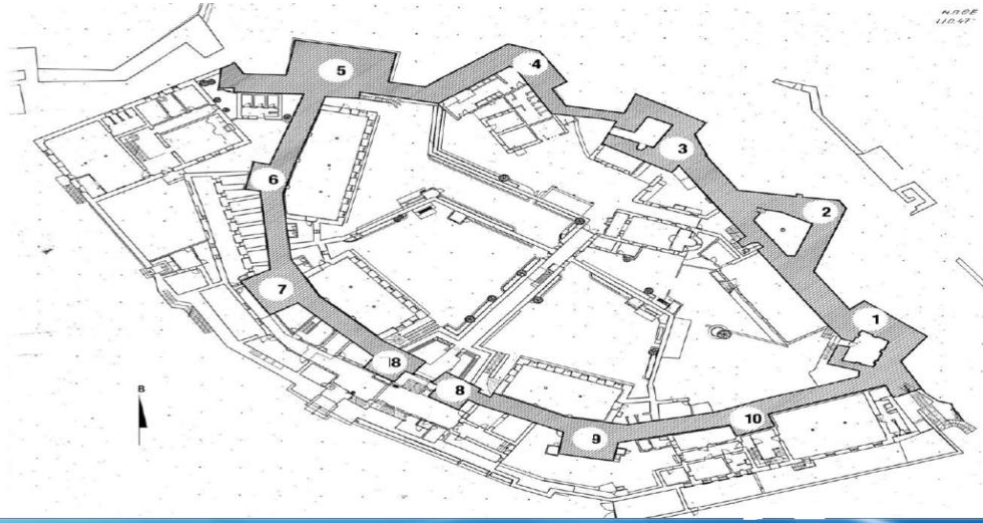
³² BOA. Y. A. HUS. 508/145-1 (19 Kânunusani 1322/1 Şubat 1907).

³³ BOA. BEO. 2999/224870-1 (3 Şubat 1322/16 Şubat 1907); BOA. TFR. I. SL. 136/13511-1 (17 Şubat 1322/2 Mart 1907).

³⁴ BOA. C. AS. 870/37294 (29 Cemaziyelahir 1208/1 Şubat 1794).

³⁵ BOA. C. AS. 643/27060 (29 Zilhicce 1300/31 Ekim 1883)

de bulunan kale³⁶, bu yüzyıl sonlarına kadar yapılan ek binalar ve 11 gözetleme kulesi ile adeta labirent halini almıştır.³⁷

Resim 2: Yedi Kule Hapishanesi'nin krokisi. (Kaynak: Ekaterinis İannoukakou, "Otomanikes Filakes: Gedi Koule", (Panapistimio Makedonias, Sholi İkonomikon ke Periferiakon Spoudon Timina Valkanikon, Slavikon ke Anatolikon Spoudon), Tessaloniki 2019, s. 101.)

Kala-ı Bala'da, 1899'da³⁸ merkez hapishaneye dönüştürüldükten sonra da sürekli tamirat ve genişletme çalışmaları yürütülmüştür. Kapasitesi 800 hükümlüyü³⁹ bile barındırmaya yetmeyen hapishaneye dönemin şartları nedeniyle, fazla sayıda kişinin yerleştirilmesi zorunluluğu, ek binaların yapılmasının temel gerekçesidir. 1900 yılında, 15.900 kuruş bütçe ayrılarak başlatılan inşaat çalışmaları bütçenin yetersizliği nedeniyle yavaş ilerlemiş, 1902'de ilave meblağla inşaat hızlandırılmış,⁴⁰ nihayet ek binaların yapımı 1903 yılında bitirilmiştir.⁴¹

1906 yılı başında ülke genelindeki hapishanelerinin durumu ile ilgili bir komisyon kurularak, öncelikle vilayetlerden son üç yıl içinde nelerin yapıldığına ilişkin raporlar

³⁶ BOA. MVL. 333/62-1 (26 Safer 1269/9 Aralık 1852); BOA. A).MKT. NZD. 409/7-1 (28 Ramazan 1278/29 Mart 1862).

³⁷ XVIII. yüzyıl ortalarında gözetleme Kulelerine, Fener Kulesi, Makaslı Kule, Su Kulesi Hapishane Kulesi Kız Kulesi, Zahir Ambarı Kulesi, Hisar Peçe, Kanlı Burgaz, Çingene Tabyaları adı verilmekteydi. İannoukakou, *a.g.t.*, s.103.

³⁸ İannoukakou, *a.g.t.* s.104.

³⁹ BOA. Y. A. RES. 114/17-1 (16 Ağustos 1316/29 Ağustos 1900). 1906'da tamamlanan yeni koşullara rağmen, bu tarihte bile hapishanenin 600 hükümlüyü barındıracak şartlara sahip olmadığı belirtilmektedir. BOA. İ. DH. 1444/36-1 (20 Mart 1322/2 Nisan 1906). Şu halde 1900 tarihinde hapishanenin barındırabileceği hükümlü sayısı daha düşük olmalıdır.

⁴⁰ BOA. DH. TMIK. S. 41/3 (29 Ağustos 1318/11 Eylül 1902).

⁴¹ BOA. TFR. I. SL. 23/2294-1 (18 Teşrinievvel 1319/31 Ekim 1903).

istenmiştir.⁴² Raporların hazırlandığı ve gerekli inşaatlara karar verildiği bu tarihler (1906 ve 1907) sürekli yeni hükümlü sevk edilen Selanik Hapishane-i Umumisi için kriz yıllarıdır. Ayrıca bir Tutukevinin olmamasının da etkisiyle, oluşan hükümlü yoğunluğuna çare bulunamamıştır. Bu nedenle Nisan 1906'da geçici bir çözüm olarak hapishane koşullarından birisinin 91.730 kuruş masrafla genişletilmesi, şehirde de bir Tutukevi yapılmasına karar verilmiştir.⁴³ 10 Temmuz 1906'da 28.000 kuruş harcanarak yeni odalar inşa edilmiştir.⁴⁴ 1907 yılı sonlarında ise yeni koşullara 13.500 kuruş masrafla ahşap bir mutfak ile tuvaletler eklenmiştir.⁴⁵

İnşaatlar devam ederken altyapının yenilenmesine de çalışılmıştır. Bu bağlamda (13 Kasım 1907'de) hükümlülerin su ihtiyacını karşılayan Hortaç suyunun taşınmasında kullanılan eskimiş 500 metrelik demir su boruları 6.500 kuruş masrafla yenilenmiştir.⁴⁶ Bir ay sonra da hapishane hastanesinin lağımları (37.520 kuruşa) tamir edilmiştir.⁴⁷ Ayrıca Aralık 1907'de tevkifhane ve hapishanenin aydınlatılmasında petrol yerine havagazı kullanılması kararlaştırılmış ve Selanik Gaz Şirketi'ne keşif raporu hazırlanmıştır.⁴⁸ Selanik valiliği gerek aydınlatmanın düzenin sağlanmasındaki önemi gerekse, yangın gibi kazaların önüne geçilebilmesi açılarından rapora olumlu görüş bildirmesi üzerine proje hayata geçirilmiştir. 1907 yılı sonlarında hapishane ve tevkifhane koşulları, odalar, koridorlar, helalar dâhil olmak üzere toplam 46 lamba ile aydınlatılmaya başlanmıştır.⁴⁹ Yapılan inşaatlar ve altyapı yatırımları sonucunda hapishane koşulları fiziki olarak eskiye göre nispeten iyileştirilmiştir. 1908 tarihine girilirken hapishanede dört erkek hükümlü koğuşu ile altı erkek tutuklu koğuşu yanında birer de kadın ve çocuk hükümlü koğuşu mevcuttur. Ayrıca hafif salgın hastalar için bir hasta odası, memurlar için odalar, başgardıyan ve gardıyan odaları bulunmaktaydı.⁵⁰

⁴² BOA. DH. TMIK. S. 62/10-1 (21 Şubat 1321/6 Mart 1906).

⁴³ BOA. İ. DH. 1444/36-1 (20 Mart 1322/2 Nisan 1906).

⁴⁴ BOA. TFR. I. SL. 113/11203-2 (27 Haziran 1322/10 Temmuz 1906).

⁴⁵ BOA. TFR. I. SL. 177/17682-2 (28 Teşrinisani 1323/11 Aralık 1907). Ancak mutfakla tuvaletlerin yakın olması dolayısıyla planda değişiklik yapılmış ve 15.500 kuruş ek harcamayla koşulların mutfağı ve tuvaletleri tamamlanmıştır

⁴⁶ BOA. TFR. I. SL. 164/16308-1 (30 Teşrinievvel 1324/13 Kasım 1907); BOA. TFR. I. SL. 164/16308-2 (15 Teşrinievvel 1323/28 Ekim 1907).

⁴⁷ BOA. TFR. I. SL. 163/16293-1 (30 Teşrinievvel 1323/13 Kasım 1907).

⁴⁸ Raporda, havagazı ile aydınlatmanın, aylık toplam 570 krş. olan petrole aydınlatmaya göre aylık 30 krş. daha masraflı (aylık toplam 600 krş.) olduğu ve lamba ve fener donanımı için de ilave 1.844 kuruş harcanma yapılması gerektiği yazılmaktaydı. BOA. TFR. I. SL. 166/16600-2 (9 Aralık 1907).

⁴⁹ BOA. TFR. I. SL. 166/16600-1 (27 Teşrinisani 1323/9 Aralık 1907).

⁵⁰ BOA. TFR. I. SL. 166/16600-1 (27 Teşrinisani 1323/9 Aralık 1907).

Selanik valisinin bir yazısına göre, 1910 yılı sonunda, pek çok iyileştirmeye ihtiyaç duyulmaktadır. Yeni koğuş yapımı ve mevcutların tamiri için defalarca bütçe talep edilmesine rağmen, talepleri cevap bulmamıştır.⁵¹ Bu sebeple daha iyi durumda olan 300 kişi kapasiteli koğuşlara 430 hükümlü yerleştirilmek mecburiyetinde kalmıştır.⁵²

1912 başında alınan kararla, hapishaneye 1.330 kuruş masrafla bir mektep yapımına başlanmış⁵³ ve Ağustos 1912’de açılmıştır. Yine valiliğin bir yazısından mektebin öğretmeni için aylık 400 kuruş tahsisat istendiği anlaşılmaktadır.⁵⁴

4. Selanik Tutukevi (Tevkifhane)

1907 yılında kadar Selanik’te modern anlamda bir tutukevi binası bulunmamaktaydı. Tutuklular 1907’ye kadar, Hükümet Konağının alt katında ve diğer mahbeslerde, daha sonra Konağın yakınlarındaki Çuha Ambarı ile Beyaz Kule Hapishanesinde, nihayet Kala-ı Bala hapishaneye çevrildikten sonra burada diğer suçlularla birlikte tutulmuşlardır. 1880 Nizamnamesinin tutuklu ve hükümlülerin ayrılması maddesi uyarınca gecikmeli de olsa 1904’de ayrı bir Tutukevi binası yapımı için komisyon kurulmuştur. Vilayet Nafia Dairesi ve Belediye Dairesi mühendislerinden oluşan komisyon 13 Nisan 1904’te, hazırladığı projeyi sunmuştur.⁵⁵ Projede Tutukevi binası yanında bir Jandarma Dairesi ve tutukevinin duvarına bitişik ancak ondan ayrı üç oda ve bir koğuşa sahip Kadın tutukevi binası inşa edilecekti. Jandarma Dairesinde bir koğuş, zabıt odası, bölük emini ve hizmetçi odaları bulunacaktı. Aşağıdaki resimde de görüleceği üzere Jandarma dairesi ile Tevkifhane binası iki katlı olarak inşa edilecektir.⁵⁶

⁵¹ BOA. ML. EEM. 852/13-4 (28 Teşrinisani 1326/11 Aralık 1910).

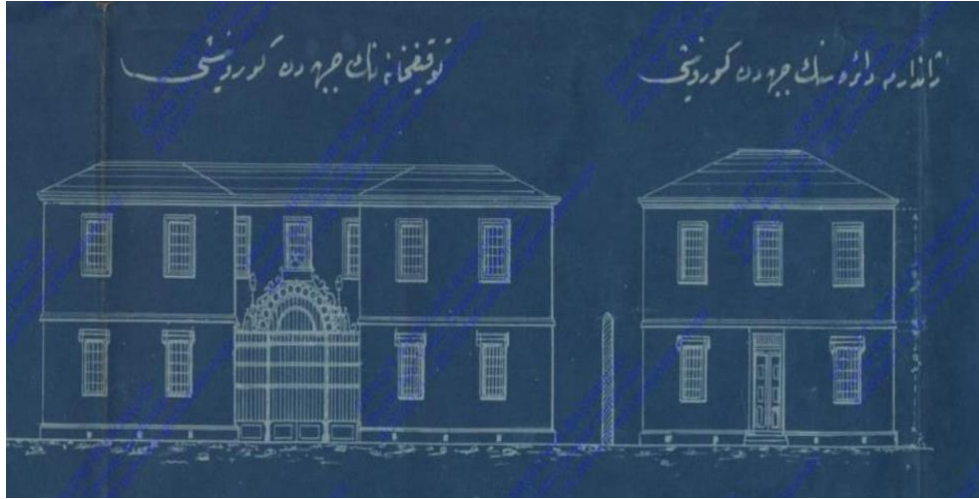
⁵² BOA. ML. EEM. 852/13-4 (28 Teşrinisani 1326/11 Aralık 1910).

⁵³ BOA. DH. MB. HPS. 50/2 (30 Kânunusani 1327/12 Şubat 1912).

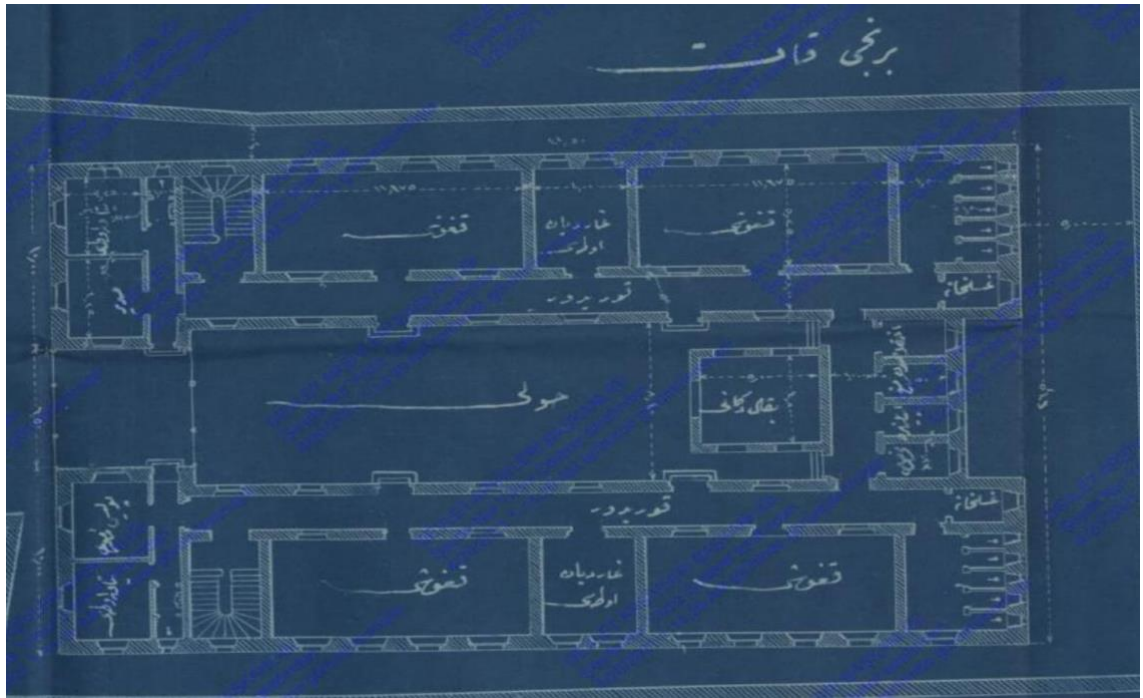
⁵⁴ BOA. DH. MB. HPS. M. 7/47-1 (1 Teşrinievvel 1328/14 Ekim 1912).

⁵⁵ BOA. DH. MB. HPS. 142/26-3 (31 Mart 1320/13 Nisan 1904).

⁵⁶ BOA. DH. MB. HPS. 142/26-4 (31 Mart 1320/13 Nisan 1904).

Resim 3: Sağda Jandarma, solda Tutukevi binası görülmektedir. (Kaynak: BOA. DH. MB. HPS. 142/26-4 (31 Mart 1320/13 Nisan 1904).

Resim 4: Tutukevi binasının birinci katı. (Kaynak: BOA. DH. MB. HPS. 142/26-5 (31 Mart 1320/13 Nisan 1904).

Projede Tutukevi binasının birinci katında; girişte solda müdür odası ve yatak odası, sağda polis memuru odası ve yatak odası yer almıştır. Her iki koridorda ikişer koğuş ve koğuşların ortasında gardiyan odaları planlanmıştır. İki koridorun ortasında bir avlu ile bakkal dükkânı ve koridorların sonunda birer gusülhane ve helalar dâhil edilmiştir.⁵⁷ Binanın

⁵⁷ BOA. DH. MB. HPS. 142/26-5 (31 Mart 1320/13 Nisan 1904).

ikinci katında da koridorların her iki yanında dört tutuklu koğuşu, iki hasta koğuşu, koridorların sonunda gusülhane ve helaların yapılması düşünülmüştür.⁵⁸

İnşaat, Tutukevi binasının yapımı için seçilen Hükümet Konağı civarındaki Şefik Paşa'ya ait arsanın 115.060 kuruş⁵⁹ istimlak bedeliyle birlikte verilen 531.000 küsur kuruş tahsisatla 1906 yılı yaz aylarında başlamıştır.⁶⁰ Binalar, Belediye sandığından yardım alınmasına ihtiyaç kalmadan⁶¹ Selanik Jandarma Kumandanlığı İnşaat Komisyonu'nun gözetiminde kısa sürede tamamlanmış ve tutuklular buraya nakledilmişlerdir.⁶² İnşaat devam ederken hapishanedeki yoğunluğu azaltmak amacıyla 110 tutuklu geçici olarak Süvari koğuşlarına yerleştirilmiştir.⁶³

Bunun yanı sıra tutuklular nakledildikten sonra Tutukevi için gerekli bir memur, bir başgardiyen ve gardiyenler yanında bir hademe, bir çamaşırcı atanmıştır.⁶⁴ Hizmete girdiği yıl Tutukevinde çeşitli suçlardan Müslim ve gayrimüslim 155 tutuklu bulunmaktayken⁶⁵ 23 Mayıs 1908'de bu sayı aşağıdaki tabloda da görüldüğü gibi 162'ye yükselmiştir.⁶⁶

Tutukluların İşlerinin Hangi Dairelerde Bulunduğu								Tutuklu Adedi			
Cünha Mahkemesi		Cinayet Mahkemesi		Heyet-i İthamiyede		Devair-i İstintakiye' de (Sorgu)					
Müslim	Gayrimüslim	Müslim	Gayrimüslim	Müslim	Gayrimüslim	Müslim	Gayrimüslim	Toplam	Müslim	Gayrimüslim	TOPLAM
-	-	-	1	-	-	-	-	1	-	1	1,(1907 Ekiminden itibaren)
-	-	1	-	-	-	-	-	1	1	-	1,(1907 Kasımından itibaren)
-	-	1	2	-	-	-	-	3	1	2	3,(Ocak 1908'dan beri)
1	-	-	5	-	-	-	-	6	1	5	6,Şubat 1908'den beri
-	-	3	26	-	-	10	6	45	13	32	45,Mart 1908'den beri

⁵⁸ BOA. DH. MB. HPS. 142/26-6 (31 Mart 1320/13 Nisan 1904).

⁵⁹ Tevkifhanenin dört tarafında bulunan ev ve arsaların bir kısmının istimlak edilmesine karar verilmiş, Belediye tarafından istimlak bedelleri belirlenmiştir. İstimlak bedellerine itiraz üzerine ev ve arsaların değerleri yeniden hesaplanmış bu evler ve arsalar İzak Yusuf'un tasarrufunda bulunan arsa ve binası 24.000, Mehmet Efendi'nin yetimlerine ait arsa ve evinin 53.300 ve Softa İsmail Efendi'nin binası ve arsasının 14.500 kuruşa istimlak edilmelerine karar verilmiştir. BOA. TFR. I. SL. 131/13003-6 (9 Kânunuevvel 1322/22 Aralık 1906).

⁶⁰ BOA. TFR. I. SL. 113/11203 (27 Haziran 1322/10 Temmuz 1906).

⁶¹ BOA. BEO. 2999/224870 (3 Şubat 1322/16 Şubat 1907).

⁶² BOA. TFR. I. SL. 149/14896 (23 Haziran 1323/6 Temmuz 1907).

⁶³ BOA. TFR. I. SL. 130/12925 (13 Kânunuevvel 1322/23 Aralık 1906).

⁶⁴ BOA. TFR. I. SL. 149/14896-1-4 (23 Haziran 1323/6 Temmuz 1907).

⁶⁵ BOA. TFR. I. SL. 155/15433-1 (9 Ağustos 1323/22 Ağustos 1907).

⁶⁶ BOA. TFR. I. SL. 186/18528-1 (10 Mayıs 1324/23 Mayıs 1908).

-	-	29	34	-	-	12	11	106	41	65	106,Nisan 1908 beri
1	-	34	88	-	-	22	17	162	57	105	162, TOPLAM

Tablo 1: 23 Mayıs 1908 tarihli denetim raporuna göre tutuklu cetveli.

Bu önemli bir artış olmayıp, sebebi ise Selanik ve kazalarında suç oranlarının düşmesi değil, Tutukevinin kapasitesinin yetersizliğidir. Zira bu tarihlerde Hapishanede olduğu gibi Tutukevinde de yeni gelen suçluları koyacak yer bulunamadığından bunların bir kısmı şehir içinde ve sur dışında kiralanan ev ve konaklara yerleştirilmişlerdir.⁶⁷

5. Hapishane Yönetimi ve Memurlarının Durumu, Maaşları

5.1. Hapishane Yönetimi ve Memurlar

Hapishane yönetimi ve çalışanlarının durumları doğal olarak hükümlüleri doğrudan ilgilendirmektedir. Dolayısıyla devletin bu konuda da ıslahat yapma zorunluluğu bulunmaktadır. Nitekim yukarıda bahsettiğimiz, 1880 nizamnamesinde ilk düzenlemeler yapılmıştır. Buna göre: Hapishanede, Adliye Nezareti tarafından atanacak olan bir müdür, bir başkâtip, yeteri kadar kâtip, bir başgardiyân, yeterli sayıda gardiyân, bir doktor, bir çamaşırcı, gereği kadar hastane hademesi, aşçı, imam, rahip, kadınlara mahsus odalarda kadın gardiyân bulunmak zorundaydı.⁶⁸ 1890'ların başında Selanik Merkez (Kala-ı Bala) hapishanesinin müdürlüğü görevini Osman Hamdi Efendi⁶⁹ yürütürken, onu İbrahim Efendi⁷⁰ izlemiştir.

1905 yılı bahar aylarında Hapishanede yaşanan bazı olayları araştırmak ve şikâyetleri dinlemek üzere Selanik Merkez Savcısı Vekili ile Merkez Jandarma Kumandanı hapishanede incelemelerde bulunmuş ve resmi rapor oluşturulmuştur. Raporda Hapishane yönetimi ve memurlarının görevlerini layıkıyla yaptıkları sonucuna varılmıştır. Hapishane müdürünün bir olay anında derhal koğuşlara giderek olayların yatışmasını sağladığı ve memurları da sıkı bir denetim altında tuttuğu yazılmıştır.⁷¹

1904, 1906, 1907 tarihlerinde Kala-ı Bala Hapishanesi görevlileri ve aldıkları maaşlar aşağıdaki gibidir:

1904 ⁷²	1906 ⁷³	1907 ⁷⁴
--------------------	--------------------	--------------------

⁶⁷ BOA. DH. MKT. 2804/76 (21 Nisan 1325/4 Mayıs 1909).

⁶⁸ Dağcıoğlu, *a.g.m.*, s. 71.

⁶⁹ BOA. DH. MKT. 2025/81-1 (14 Teşrinisani 1308/26 Kasım 1892).

⁷⁰ BOA. TFR. I. SL. 142/14187-2 (10 Nisan 1323/23 Nisan 1907).

⁷¹ BOA. TFR. I. KNS. 7/609-2 (2 Haziran 1321/15 Haziran 1905)

⁷² BOA. TFR. I. SL. 29/2869-1 (12 Kânunusani 1319/25 Ocak 1904).

⁷³ BOA TFR. I. SL. 165/16426-1(10 Teşrinisani 1323/23 Kasım 1907).

⁷⁴ BOA TFR. I. SL. 165/16426-1(10 Teşrinisani 1323/23 Kasım 1907).

Görevi	Adet	Maaşı (kuruş)	Görevi	Adet	Maaşı (kuruş)	Görevi	Adet	Maaşı (kuruş)
Hapishane Müfettişi	1	500	Hapishane Müfettişi	1	500	Hapishane Müfettişi		
Hapishane Müdürü	1	470	Hapishane Müdürü	1	750	Hapishane Müdürü	1	1000
Hapishane Kâtibi	1	330	Hapishane Kâtibi	1	300	Hapishane Kâtibi	1	500
Hapishane Eczacısı	1	250	Hapishane Eczacısı	-	-	Hapishane Eczacısı	-	-
Hapishane Sergardiyanı	2	160	Hapishane Sergardiyanı	2	500 (250'şer)	Hapishane Sergardiyanı	1	400
Hapishane Gardiyanları	12	130'ar kuruş	Hapishane Gardiyanları	18	3.600 (300'er)	Hapishane Gardiyanları	20	4.000 (200'er)
Hapishane Doktoru	-	-	Hapishane Doktoru	-	-	Hapishane Doktoru	1	500
Hapishane Hademesi	-	-	Hapishane Hademesi	-	-	Hapishane Hademesi	1	150
Hapishane Çamaşırcısı	-	-	Hapishane Çamaşırcısı	-	-	Hapishane Çamaşırcısı	1	150
Kadın Hapishanesi Gardiyanı	1	130	Kadın Hapishanesi Gardiyanı	-	-	Kadın Hapishanesi Gardiyanı	1	150

Tablo 2: 1904, 1906, 1907 tarihlerinde Kala-ı Bala Hapishanesi memurları

Kala-ı Bala Hapishanesi genişletildikçe, en çok ihtiyaç duyulan görevli olan gardiyan sayısı da arttırılmıştır. 1903'de 130'ar kuruş aylıkla beş yeni gardiyan alınmıştır.⁷⁵ Ocak 1904 buna eklenen beş gardiyan⁷⁶ da (o sırada hükümlü sayısı 1200'ü geçmiştir) ihtiyacı karşılamayınca, aynı yılın Şubat ayında göreve alınanlarla birlikte gardiyan sayısı 18'e yükseltilmiştir.⁷⁷ Ancak çevre kazalardan her gün hükümlü kabul eden hapishanenin müdürü ve Selanik Valiliği 1910 yılı sonlarında sürekli olarak gardiyanların sayısının azlığını şikâyet etmiştir.⁷⁸ Öte yandan maaşları düşürülen gardiyanların usulsüz işlere karıştıkları anlaşılmaktadır. Örneğin 1906 başındaki bir olayda, gardiyan Şekip Efendi'nin, ailelerinin

⁷⁵ BOA. DH. MKT. 750/82-2 (26 Temmuz 1319/2 Eylül 1903).

⁷⁶ BOA. TFR. I. SL. 29/2869-1 (12 Kânunusani 1319/25 Ocak 1904).

⁷⁷ BOA. BEO. 2276/170690-1 (2 Şubat 1907/15 Şubat 1904).

⁷⁸ BOA. ML. EEM. 852/13-4 (28 Teşrinisani 1326/11 Aralık 1910).

posta ile iki Hristiyan hükümlüye gönderdiği paraları teslim aldığı, ancak mahkûmlara ulaştırmadığı için mahkemeye verildiği belgelere yansımıştır.⁷⁹

Yukarıdaki tablodan da anlaşılacağı üzere hapishane görevlilerinin maaşları değişkenlik göstermektedir. Müdür ve Kâtip maaşları 1906 ve 1907 yıllarında artarken, sayıları çoğalan gardiyanların maaşları düşmüştür. Öte yandan 1880 Nizamnamesi gereğince kadroda bulunması gereken doktor, hademe, çamaşırçı 1907 tarihine kadar mevcut değildir. 1907’de ise eczacı dışında bütün kadrolar tamamlanmıştır. Dikkati çeken bir diğer husus Hapishane Müfettişinin önemini kaybetmesidir. 1906’da maaşı Müdürün gerisinde kalmış, 1907’de de müfettiş kadrosu kaldırılmıştır. 1907 senesinde mevcut bir adet Başgardiyanın maaşı arttırmıştır.

5.2. Hapishane Güvenliği

Önceleri III. Ordu tarafından sağlanan hapishanenin güvenliği, ilerleyen yıllarda jandarmaya devredilmiş fakat jandarma sayısının azlığı güvenlik zafiyetine yol açmıştır. Makedonya sorununun iyiden iyiye çetrefilli hale gelmeye başladığı, Makedonya’da neredeyse her milletten oluşan çetelerin birbirlerini katlettiği 1895’de Selanik Valiliği, Bulgar çeteleri nedeniyle şehirde çıkabilecek bir isyandan çekinerek, hapishanede görevli jandarma sayısının arttırılmasını talep etmiş,⁸⁰ ancak Seraskerlik, yeterli jandarma eri bulunmadığından bunun mümkün olmadığını bildirmiştir.⁸¹ II. Meşrutiyet döneminde jandarma sayısı arttırılmasına rağmen fiziki koşullar nedeniyle hapishanenin güvenliğinde sorunlar yaşanmıştır. 1911 başlarında gardiyanlar ve jandarmalar koğuşlarda karışık olarak ikamet ettirilmişlerdir.⁸² 1911 yılı sonlarına kadar hapishanede sadece altı jandarma görev yapmış, 3 Ocak 1912’de üç jandarma daha görevlendirilerek sayı dokuza çıkarılmıştır.⁸³

Arşiv kayıtlarında 1851 tarihinden itibaren firar olayları da verilmektedir. Firarların başlıca sebebi hapishanenin güvenliğinin sağlanamamasıdır. Ocak 1851’de 50 hükümlü prangalı olmalarına rağmen gece vakti bir zaptiyeyi etkisiz hale getirerek kaçmışlardır. Bir sonraki gün firar eden hükümlülerden 35’i yakalanabilmiştir. Kasım 1851’de de 39 hükümlü

⁷⁹ BOA. TFR. I. SL. 99/9842-1 (11 Şubat 1321/24 Şubat 1906).

⁸⁰ BOA. DH. MKT. 368/70-1 (6 Nisan 1311/19 Nisan 1895).

⁸¹ BOA. DH. MKT. 368/70-2 (11 Nisan 1311/24 Nisan 1895).

⁸² Koğuşun yetersizliği nedeniyle yeni görevlendirilen 3 jandarma gardiyanlar koğuşuna, koğuşta bulunan 3 gardiyan jandarma çavuşunun odasına bazı gardiyanlar da jandarma erlerinin ikamet ettiği odalara yerleştirilmiştir. BOA. ML. EEM. 852/13 (21 Kânunuevvel 1326/3 Ocak 1911).

⁸³ BOA. ML. EEM. 852/13-5 (21 Kânunuevvel 1326/3 Ocak 1912).

fırar etmiştir.⁸⁴ 1855, 1858 ve 1861 tarihlerinde⁸⁵ yaşanan firar olaylarında da temel sebep güvenlik zafiyetidir. 1900'lü yıllarda ise firarların çoğunlukla sebebi gardiyan ve diğer bazı memurların rüşvet almaları, ya da görevlerini yerine getirmemeleridir. Örneğin, 1906 yılı sonlarında hapishanede bulunan Yunan tebaasından Doktor Yorgi lakaplı Jak İmrakoni ve Andon, gardiyan Adem ile jandarma Salih'e 60 lira rüşvet vererek firar etmiştir.⁸⁶ Yine 21 Mart 1912 gecesi idam cezasına çarptırılmış olan meşhur eşkıyalardan Yani Dimitri Baroma ile Yani Dimitri Hacı Kiryoko Tevkifhane kapılarını zorlayarak ve tevkifhane duvarı ile demir parmaklıklar arasında bir delik açarak firar etmişlerdir. Firarlarından hemen sonra Dimitri Baroma yakalanmış, Hacı Kiryoko ise bulunamamıştır.⁸⁷ Dâhiliye Nezareti'nin de belirttiği gibi mahkûmların kapıları kıracak, duvarları deiecek alet-edevata sahip olmaları, görevlilerin sorumsuz davrandıklarının ve gerekli denetimlerin yapılmadığının bir göstergesidir.⁸⁸ Hapishane binalarının fiziksel yapısı ile ilgili olumsuzluklar firar olaylarını kolaylaştırıcısı bir unsur olmuştur. 14 Ocak 1912 tarihinde bazı mahkûmlar, koğuş tavanını bir aletle delerek firar etmişlerdir.⁸⁹

5.3 Hapishane ve Tutukevi Bütçesi

Açıldığı tarihten itibaren Selanik Hapishanesi'nin bütçe sıkıntısı yaşadığı anlaşılmaktadır. 1881 yılında hükümlülere günlük 300'er dirhem ekmek verilmekteydi.⁹⁰ 1897'de Valilik Kasım ve Aralık aylarında ekmezsiz kalındığını bildirerek, ilave tahsisat talep etmiştir.⁹¹ Yazışmalardan hükümlülerin temel ihtiyaçlarının ilerleyen yıllarda da tam olarak karşılanamadığı anlaşılmaktadır. Hapishane hastanesinin ihtiyaçlarının bazılarının giderildiği 1906 yılı sonlarında,⁹² müteahhit tarafından sağlanan ekmek yetersiz kalmıştır.⁹³

Selanik Defterdarının verdiği bilgiye göre 1907 senesi için merkezde bulunan hapishane-i umuminin masrafı 458.000 kuruştur. Kasım ayına gelindiğinde bu paranın merkez hapishanesi için ayrılan kısmından kalan 53.700 kuruş 30 para, Eylül ayı

⁸⁴ Gümüşsoy, *a.g.m.*, s.415.

⁸⁵ Gümüşsoy, *a.g.m.*, s.416.

⁸⁶ BOA. TFR. I. SL. 129/12848-1 (6 Kânunuevvel 1322/19 Aralık 1906).

⁸⁷ BOA. DH. MB. HPS. 101/6-2 (16 Mart 1328/29 Mart 1912).

⁸⁸ BOA. DH. MB. HPS. 101/6-1 (19 Mart 1328/1 Nisan 1912).

⁸⁹ BOA. DH. H. 33/19-1 (1 Kânunusani 1327/14 Ocak 1908).

⁹⁰ BOA. İ. ŞD. 52/2922-2 (9 Teşrinisani 1296/22 Ocak 1881).

⁹¹ BOA. DH. TMIK. S. 17/4 (7 Kânunusani 1313/19 Ocak 1898).

⁹² BOA. TFR. I. SL. 130/12925-1 (13 Kânunuevvel 1322/23 Aralık 1906).1906 yılı sonlarında hükümlüler için 200 hasır alınmasına rağmen daha 300 hasıra ihtiyaç vardı.

⁹³ BOA. TFR. I. SL. 130/12925-3 (6 Kânunuevvel 1322/19 Aralık 1906).

harcamalarının kapatılmasına ancak yetmektedir. Bu nedenle Selanik Defterdarlığı Mart 1908 mali senesine kadar yaklaşık 200.000 kuruşun bütçeye eklenmesi gerektiğini bildirmiştir.⁹⁴

6. Hükümlü ve Tutukluların Durumu

6.1. Hükümlü Sayısı

1893 Temmuz'una kadar Selanik hapishanelerindeki hükümlü sayısı hakkında belirsizlik söz konusudur. Düzensiz olmakla birlikte, 1893'den itibaren belgelerde birbiriyle tutarlı sayılar verilmiştir. Buna göre 1893, 1900, 1906, 1907 ve 1908 tarihleri içerisinde Hapishane-i Umumide bulunan hükümlü sayıları şöyledir:

Tarih	Hükümlü Sayısı
1893 ⁹⁵	480
1899 ⁹⁶	741
1900	800 ⁹⁷
1902 (Mart)	828 ⁹⁸
1903 (31 Ekim)	1207 ⁹⁹
1906 (Nisan)	1400'den fazla ¹⁰⁰
1907 (Şubat)	1600 ¹⁰¹
1907 (Ağustos)	1275 ¹⁰²
1907 (Ağustos)	96 ¹⁰³
1907 (yılı sonlarında)	977 ¹⁰⁴
1908 (Nisan)	1218 ¹⁰⁵

⁹⁴ BOA. TFR. I. SL. 167/16617-2 (15 Teşrinisani 1322/28 Kasım 1907).

⁹⁵ BOA. DH. MKT. 97/17-1 (6 Temmuz 1309/18 Temmuz 1893).

⁹⁶ Emine Gümüşsoy, "Balkan Hapishanelerine Bir Örnek: Selanik Hapishanesi", *Near East Historical Review*, Cilt 10, Sayı 4, October 2020, s.403.

⁹⁷ BOA. Y. A. RES. 114/17-1 (16 Ağustos 1316/29 Ağustos 1900).

⁹⁸ BOA. DH. MKT. 501/46-1 (1 Mart 1318/14 Mart 1902).

⁹⁹ Hapishane-i Umumide bulunan toplam hükümlü ve tutuklu sayısıdır. BOA. TFR. I. SL. 23/2294-1 (18 Teşrinievvel 1319/31 Ekim 1903).

¹⁰⁰ BOA. İ. DH. 1444/36-1 (20 Mart 1322/2 Nisan 1906).

¹⁰¹ BOA. Y. A. HUS. 508/145-2 (19 Kânunusani 1322/1 Şubat 1907).

¹⁰² Hapishanede bulunan mahkûmların sayısıdır. BOA. TFR. I. SL. 155/15433-1 (9 Ağustos 1323/22 Ağustos 1907).

¹⁰³ Tevkifhanede bulunan tutukluların sayısıdır. BOA. TFR. I. SL. 155/15433-1 (9 Ağustos 1323/22 Ağustos 1907).

¹⁰⁴ Yalnızca kürek cezasına çarptırılan mahkûmların sayısıdır. BOA. TFR. I. SL. 177/17682-3 (16 Teşrinievvel 1323/29 Ekim 1907).

¹⁰⁵ BOA. TFR. I. SL. 186/18528 (10 Mayıs 1324/23 Mayıs 1908)

1908 (18 Mayıs)	1283 ¹⁰⁶
1909	1354 ¹⁰⁷

Tablo 3: 893, 1900, 1906, 1907 ve 1908 tarihlerindeki hükümlü sayıları

Temmuz 1893'te Kala-ı Bala (Yedikule/Merkez) Hapishanesinde bulunan hükümlü sayısı 480'di. Bu sayı 1909'a kadar sürekli artış göstermiştir. 1900-1903 tarihleri arasındaki artış ise dikkat çekicidir. Bunun nedenlerinden ilki, bu tarihler arasında hapishaneye ek binalar yapılması ve şehir içerisinde kiralan evlerde tutulan hükümlülerin hapishaneye nakledilmesidir.¹⁰⁸ İkinci olarak, vilayet genelinde çetecilik faaliyeti nedeniyle, 300 Bulgar'ın Selanik Mahkeme-i Fevkaladesi tarafından cezalandırılmasıdır.¹⁰⁹ Tabloda görüldüğü üzere 1907 başlarında hapishanede hükümlü sayısı 1.600'e ulaşmıştır. Hapishanedeki hükümlü sayısını azaltmak için 107 hükümlü Jandarma Süvari Dairesine,¹¹⁰ bazıları da Beyaz Kuleye nakledilmiştir.¹¹¹ Yine aynı yılın yaz aylarında Kala-ı Bala Hapishanesinde geçici bir rahatlama yaşanmış, 96 tutuklu yeni yapılan Tutukevine gönderilmiştir.¹¹²

1907 yılında hapishanede bulunan hükümlülerin Müslim gayrimüslim olarak dağılımı ise şöyledir.¹¹³

Cinayetten Hükümlü			Cünha ve Kabahatten Hükümlü			Borç Dolayısıyla Hükümlü			Toplam	Açıklama
Toplam	Gayrimüslim	Müslim	Toplam	Gayrimüslim	Müslim	Toplam	Gayrimüslim	Müslim		

¹⁰⁶ BOA. TFR. I. SL. 186/18528 (10 Mayıs 1324/23 Mayıs 1908)

¹⁰⁷ BOA. DH. MKT. 2804/76 (21 Nisan 1325/4 Mayıs 1909).

¹⁰⁸ İnşaatın başladığı 1900 tarihinde 60 kürek mahkûmunun Beyaz Kuleye yerleştirilmesi düşünülmüş; bu mümkün olmayınca şehir surları dışında 8 Liraya bir konak kiralanmasına karar verilmiştir. BOA. Y. A. RES. 114/17-1 (16 Ağustos 1316/29 Ağustos 1900). 60 kürek hükümlüsü ve kazalardan şehre gönderilen yeni mahkûmlar buraya getirilmiş, kiralan konak 1902 yılı sonlarında hükümlü ağırlamaya devam etmiştir. BOA. DH. TMIK. S. 39/64-1 (15 Ağustos 1318/4 Eylül 1902).

¹⁰⁹ Bulgar hükümlülerin Selanik Hapishanesi'ne gönderilmeleri ve burada uzun müddet bulundurulmaları huzursuzluğa neden olacağından şehir içinde bazı evlerin kiralanarak hapishaneye çevrilmesi düşünülmüştür. Daha sonra bu hükümlüler hapishanede yapılan yeni koşullara alınmışlardır. BOA. TFR. I. SL. 23/2294-1 (18 Teşrinievvel 1319/31 Ekim 1903).

¹¹⁰ BOA. BEO. 2983/223695-1 (7 Kânunusani 1322/20 Ocak 1907).

¹¹¹ BOA. BEO. 2999/224870-1 (3 Şubat 1322/16 Şubat 1907).

¹¹² BOA. Y. A. HUS. 508/145-2 (19 Kânunusani 1322/1 Şubat 1907).

¹¹³ BOA. TFR. I. SL. 155/15433-1 (9 Ağustos 1323/22 Ağustos 1907).

1.094	808	286	115	63	52	8	5	3	1.217	15 Temmuz 1907 itibariyle mevcut olan
66	45	21	50	23	27	5	3	2	121	15 Temmuz 1907'den 15 Ağustos 1907'ye kadar gelen mahpuslar
1.160	853	307	165	86	79	13	8	5	1338	Toplam
10	2	8	47	14	33	6	3	3	63	15.7.1907'den 15 8,1907'ye kadar mahkûmiyetleri bitenler
1.150	851	299	118	72	46	7	5	2	1.275	Toplam

Tablo 4: 22 Ağustos 1907 tarihinde Kala-ı Bala'da bulunan hükümlü cetveli.

Görüldüğü üzere, Kala-ı Bala Hapishanesi'nde yatan toplam 1.275 mahkûmdan 1.150'si (%90,19) cinayetten, 118 (%9,25)'i cünha ve çeşitli kabahatlerden, sekiz kişi de (%0,54)' borçtan hüküm giymiştir. Cinayetten hükümlü olanların 851 (%74)'i Gayrimüslim, 299 (%26)'u Müslümandır. Cünha ve çeşitli suçlardan hüküm giyenlerin %61'i Gayrimüslim, %39'u Müslümandır. Borç maddesinden hükümlü olanların ise beşi Gayrimüslim, üçü Müslümandır. Gayrimüslim mahkûmun çokluğu, Selanik'te gayrimüslim nüfusun fazlalığından ziyade çetecilik faaliyetleri ile ilgili olmalıdır. Kala-ı Bala'nın merkez hapishanesi olması dolayısıyla bu yıllarda Balkanlara salgın gibi yayılan komitacılık sebebiyle işlenen suçlardan hüküm giyenler de buraya sevk edilmiştir. Yine aynı tarihlerde Manastır Hapishane Müdürünün isteğiyle düzeni bozan 22 Müslüman ve birkaç Gayrimüslim hükümlü Manastır'dan Selanik Hapishanesine gönderilmiştir.¹¹⁴ Bütün bu etkenler sonucunda Mayıs 1908'de hapishanede bulunan hükümlüler aşağıdaki sayıya ulaşmıştır :¹¹⁵

Cinayete	Cünha ve Kabahatle	Borç Dolayısıyla	Toplam
----------	--------------------	------------------	--------

¹¹⁴ BOA. TFR. I. ŞKT. 139/13870-2 (4 Kânunusani 1323/17 Ocak 1908).

¹¹⁵ BOA. TFR. I. SL. 186/18528-1 (10 Mayıs 1324/23 Mayıs 1908).

Toplam	Gayrimüslim	Müslim	Toplam	Gayrimüslim	Müslim	Toplam	Gayrimüslim	Müslim		Açıklama
1.094	784	310	113	59	54	11	8	3	1.218	15 Nisan 1908'de mevcut mahbuslar
21	17	4	35	21	14	9	6	3	65	15 Nisandan 18 Mayıs 1908'e kadar gelen mahkûmlar
									1283	Toplam
20	16	4	16	6	10	5	3	2	41	15 Nisan-18 Mayıs 1908 arasında tahliye edilenler
1.090	785	310	132	74	58	15	11	4	2242	Toplam

Tablo 5: 23 Mayıs 1908'de Kala-1 Balada bulunan hükümlü cetveli.

Tablodan anlaşılacağı üzere cinayetten hükümlü olanların oranı bir önceki yıla göre düşmüş, cünha kabahat ve borçtan mahkûm olanların sayısı artmıştır. Cinayetten 1090 (%46,6), cünha ve kabahatten 132 (%5,88), borçla ilgili suçlardan 15 (%0,66) kişi hapis yatmaktadır. 1907 yılı sayılarına benzer şekilde cinayetten hüküm giyen 1.094 kişinin 784'ünün gayrimüslim oluşu toplumsal bir bunalımın da işareti olarak görülmelidir.

31 Mart İsyanı da Kala-1 Bala hapishanesindeki hükümlü sayısının artışına sebebiyet vermiştir. İsyan sonrasında İstanbul'da tutuklanan ve suçu sabit görülen 675 hükümlü Selanik'e gönderilmiştir. Yer olmadığından bunların 100 kadarı bir süre hapishane avlusunda barındırılmışlardır.¹¹⁶ Bunun dışında 1912 yılı sonlarına kadar çevre vilayetlerden başka hükümlülerin de Selanik'e gönderilmesi sürmüştür.¹¹⁷

6.2. Kadın Hükümlü ve Tutuklular

Selanik'te 1872 tarihinde Kara Hacı Mahallesinde bulunan Osman Efendi'ye ait altı odalı ev kadın hapishanesi olarak kullanılmıştır. Ancak Osman Ağa bir süre sonra odaların boşaltılmasını istemiştir. 1887'de yeni bir kadın hapishanesi yapılması düşünülmüşse¹¹⁸ de gerçekleştirilemediği anlaşılmaktadır.

Selanik'te Kadın hükümlülerin cezaları, Kala-1 Bala Hapishanesi'nde bulunan ayrı bir binada infaz edilmiştir. Kadınlara erkek hükümlüler gibi tecrit veya prangaya cezası uygulanmamıştır.¹¹⁹ Ancak kadın hükümlü binasının duvarının alçak olması, avlunun

¹¹⁶ BOA. DH. MKT. 2804/76-1-(21 Nisan 1325/4 Mayıs 1909).

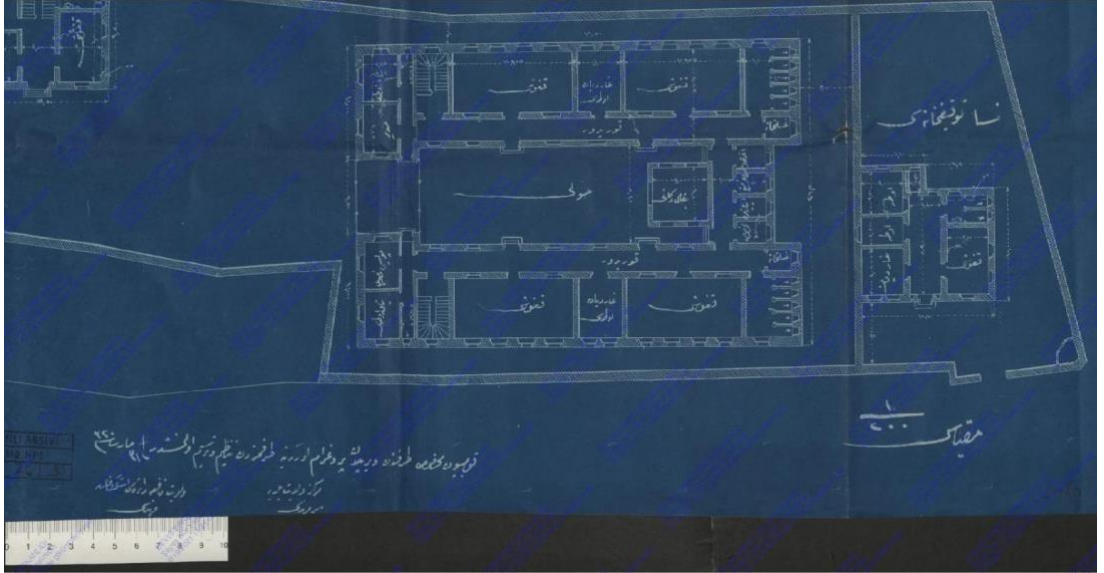
¹¹⁷ BOA. ML. EEM. 852/13-2 (27 Teşrinisani 1326/10 Aralık 1910).

¹¹⁸ Gümüşsoy, *a.g.m.*, s.421.

¹¹⁹ BOA. TFR. I. SL. 115/11459-1 (15 Temmuz 1322/28 Temmuz 1906).

çevredeki evlerden görülmesi dolayısıyla hükümlülerin serbestçe dolaşmamaları üzerine Haziran 1907’de avlu duvarı yükseltilmiştir.¹²⁰ Birkaç ay sonra da çocuk koğuşunda bulunan hükümlüler, bir kadın gardiyanın bulunduğu,¹²¹ kadın hükümlü koğuşlarına alınmıştır.¹²²

Kadın hükümlülerin bir kısmı Bulgar ve Yunan emellerine çalışmaları nedeniyle mahkeme tarafından “Umuru Fesadiye” maddesinden suçlu bulunmuşlardır. Haklarında henüz hüküm verilmemiş kadın tutuklular ise şehirde ayrı bir binası inşa edilinceye kadar Kala-ı Bala Hapishanesi’nde kadın hükümlülerle beraber tutulmuşlardır. 1906-1907 yılları arasında Hamidiye Caddesi’nde inşa edilmeye¹²³ başlayan “Tutuklu” binası aşağıdaki plana uygun olarak, ana binanın bitişiğinde, ayrı bir avlu içerisinde ve ayrı bir girişi olacak şekilde yapılmıştır. Planda bir büyük tutuklu koğuşu, bir gardiyan koğuşu ile yan yana iki oda bulunmaktadır.

Resim 5: Selanik tutuklu binası krokisi. (Kaynak: BOA. DH. MB. HPS. 142/26-3 (13 Nisan 1904).

6.2. Hükümlü ve Tutukluların Sorunları

Yabancı gözlemcilerin de baskısı ile sürekli ıslaha tabi tutulan Selanik Hapishanesinde hükümlü ve tutukluların şikâyetlerinin ardı arkası kesilmemiştir. Hükümlü ve tutuklularla ilgili en büyük sorun yargılamaların uzun sürmesi, sürecinin uzamasıdır.

¹²⁰ BOA. TFR. I. SL. 149/14821-1 (16 Haziran 1323/29 Haziran 1907).

¹²¹ BOA. TFR. I. SL. 149/14896-1-4(23 Haziran 1323/6 Temmuz 1907).

¹²² BOA. TFR. I. SL. 157/15643-4 (27 Ağustos 1323/9 Eylül 1907);

¹²³ BOA. TFR. I. SL. 149/14896-2 (23 Haziran 1323/6 Temmuz 1907).

Selanik Mahkeme-i Fevkaladesi ve İstinaf Mahkemesi'nde dosyalar sürekli çoğalmakta ve birikmektedir. Bu nedenle sanıkların durumu uzun süreler boyunca belirsiz kalmaktadır. 1903 yılı başlarına ait bir belgede, İstinaf Ceza Mahkemesi'nde, dosyaları bekleyen sanık sayısı 223, ceza tür ve süreleri görüşülen sanık sayısı 52 olarak verilmektedir. Aynı belgede kısa zaman önce İstinaf Mahkemesi'nin 22 tutuklunun beraatına, 23 kişinin de mahkûmiyetine karar verdiği bilgisi de bulunmaktadır.¹²⁴

Selanik Vilayet mahkemelerinde görüşülmeyi bekleyen dosya sayısı 23 Ağustos 1905 verilerine göre ise, 78 ve bu dosyalardaki sanık sayısı 249'du. 153 kişinin suçlandığı 34 dava Selanik Mahkeme-i Fevkaladesinde görüşülmekteydi. Manastır vilayetinde her iki mahkemede 49, Kosova vilayetinde de 18 dava dosyası olduğunu belirtirsek Selanik'teki mahkemelerin iş yükü ve gecikmeler daha iyi anlaşılacaktır.¹²⁵ 1906 yılı başlarında aynı durum devam etmiş, bazı tutuklular aylarca mahkemeye çıkmayı beklemiştir. Mesela Hırsto Dimitri, "üzerinde kanuna aykırı evrak taşıdığı için tutuklandığını ve dört aydır yargılanmayı beklediğini, ele geçirilen kâğıtların suç teşkil etmediğini, kendisinin merkez kazaya bağlı Hortaç Köyü, Sosi Çiftliğinde bahçıvanlık yaptığını, kefaletini ödediği takdirde kaçmayacağını" beyan ederek mahkemesi yapılıncaya kadar salıverilmesini talep eden dilekçe vermiştir.¹²⁶ Selanik Mahkeme-i Fevkaladesinde 1906 yılı ortalarında başlayan Yenice-i Vardar'a bağlı Yahova Köyü sakinlerinden olup, Bulgar Apostol çetesine yardım-yataklıktan ve ahaliyi darp etmekten tutuklanan kişilerin yargılamaları ise Bulgar Ruhani Reisi ve konsolosların müdahalesi ile nispeten erken bir tarihte, 22 Ekim 1906'da bitirilmiştir.¹²⁷ Bu yıllarda Osmanlı Devleti'ni Balkan topraklarından çıkarmak isteyen emperyalist güçler, bir yandan komitacıları kışkırtırken, lehlerine olarak da sık sık mahkemelere müdahale etmişlerdir.

Yukarıda da bahsedildiği üzere Balkanlardaki kargaşa ortamında hükümlü sayısının sürekli artışı en önemli sorunlardan birini oluşturmuştur. Valilik ve hapishane idaresi, sık sık

¹²⁴ BOA. TFR. I. SL. 5/465-2 (17 Şubat 1318/2 Mart 1903).

¹²⁵ BOA. TFR. I. UM. 9/866-2 (9Ağustos 1321/23 Ağustos 1905). Selanik Mahkeme-i Fevkalade Reisi bu gecikmelerin Mahkeme üyesi Vali Yardımcısı Kostantinidi Paşa'nın yerine geçici olarak atanan Kostaki Efendi'nin her gün görevine geç gelmesi ve mahkemeye katılmamasına ve diğer üye Mahkeme-i İstinaf azasından Ali Kadri Efendi'nin uygunsuz davranışlarına bağlamaktadır. BOA. TFR. I. UM. 9/866-2 (14 Ağustos 1321/27 Ağustos 1905).

¹²⁶ BOA. TFR. I. ŞKT. 77/7609-1 (22 Kânunuevvel 1321/4 Ocak 1906).

¹²⁷ BOA. TFR. I. ŞKT. 103/10229-5 (19 Kânunuevvel 1322/1 Ocak 1907).

hükümlüleri başka bölgelere¹²⁸ veya şehir içinde kiralanan konak ve evlere yerleştirerek soruna çözüm bulmaya çalışmış¹²⁹ ancak bu geçici uygulamalar çare olmamıştır. Nitekim oluşturulan bir heyet tarafından 19 Mayıs 1908 tarihinde yapılan denetim sırasında dinlenen en fazla şikâyet konusu koğuşların izdihamı olmuştur.¹³⁰

Yine yer sıkıntısı nedeniyle farklı dinlere mensup hükümlüler aynı koğuşlarda tutulmaktaydı. Bu durum Müslüman-Rum-Bulgar-Ulah hükümlüler arasında kavgalara, daha da önemlisi “Münaferet-i Milliye”ye neden olmuştur. Sayıları çok az olsa da Bulgarlar ve Yunanlılar ile aralarında milliyet davaları olan Ulah hükümlüler, durumdan en çok şikâyet eden gruptur. Bu sebeple Ulah hükümlüler, Müslüman koğuşlarına dağıtılmışlardır. Fakat burada da sorun yaşanmış, Müslüman mahkûmlar, koğuşların dinlere göre düzenlenmesini talep etmiştir. Örneğin 28 Mayıs 1905’te hapisanede bulunan Ulah hükümlüler ortak bir şikâyet dilekçesi kaleme almışlardır. Ulah hükümlüler Müslüman koğuşlarına dağıtılmaktan yakınmıştır. Dilekçeye göre, hapisane yönetiminin Müslüman hükümlü koğuşlarındaki uygunsuz davranışlara müsamaha göstermemeleri nedeniyle Müslüman hükümlüler gayrimüslim hükümlülere zulmetmektedir.¹³¹ Olaylar ve şikâyetler üzerine hapisane yönetimi onları bodrum kattaki bir odaya almış, ancak Ulah mahkûmlar, “*bu odada canilerin tutulduğu ve kendilerinin bu sınıftan olmadıklarını beyan*” ederek tepki göstermişlerdir. Olaylardan sonra Müslümanlarla aynı koğuşta yaşayamayacaklarını söyleyerek sorunun çözümünü talep etmişlerdir.¹³² Selanik Merkez Müdde-i Umumi (Savcı) Muavin’i” ve Merkez Jandarma Kumandanı olayları incelemek üzere hapisaneye gitmiş, koğuşlarda yaptıkları denetimler sonucunda bir rapor hazırlamışlardır. Raporunda: “...önceleri her koğuşta kendilerine mütegalibe (koğuş ağası) süsü veren şahıslar tahsis edilen bir koğuşa toplandığından, kahve parası ve çamaşır yıkama parası gibi uygulamalar da kesinlikle yasaklandığından...” ağaların olaylardan sorumlu olduğu iddiasının Ulahların vehimlerinden ibaret olduğunun anlaşıldığı bilgisi verilmektedir. Bir hükümlünün yaralanması olayından sonra Ulah ve Bulgar 14 hükümlü Müslümanlarla kalamayacakları

¹²⁸ BOA. BEO. 2914/218482-1 (7 Ağustos 1322/20 Ağustos 1906); BOA. BEO. 2917/218741-1 (13 Ağustos 1322/26 Ağustos 1906).

¹²⁹ BOA. DH. MKT. 2804/76-1 (21 Nisan 1325/4 Mayıs 1909).

¹³⁰ BOA. TFR. I. SL. 186/18528-1 (10 Mayıs 1324/23 Mayıs 1908).

¹³¹ Hapisane yönetiminin, “koğuş ağalarının kahve satmalarını yasaklamaları, her hükümlünün kendi çamaşırını yıkamalarını emretmesinin” koğuşlarda bulunan Müslüman koğuş ağa ve hükümlüler tarafından hoş karşılanmamış, Müslüman hükümlüler bir Bulgar’ı dövmüşlerdir. BOA. TFR. I. KNS. 7/609-1 (25 Nisan 1321/8 Mayıs 1905).

¹³² BOA. TFR. I. KNS. 7/609-1 (25 Nisan 1321/8 Mayıs 1905).

beyanıyla kendi arzularıyla bodrum katındaki bir odaya alınmışlardır.¹³³ 1906 tarihinde de, Hapishanede bulunan Bulgar hükümlüler, Müslüman ve Rumlardan şikâyetçi olmuştur.¹³⁴ Bulgar hükümlüler ayrıca, kendilerine fevkalade kötü koşullar verilmesinden ve sağlıksız şartlar içerisinde bulduklarından yakınmaktaydı¹³⁵

Selanik'te bulunan yabancı devlet konsolosları Selanik Hapishanesi'nin işlerine sık sık müdahalede bulunmuşlardır. Örneğin 1903 yılında Selanik Bulgar Papazlarından Hırsto Tarabof'un¹³⁶ hapishanede ölmesinden sonra yapılan uygulama, Selanik Rus Konsolosu Kris tarafından şikâyet konusu yapılmıştır. Konsolos, Papazın hapishanede darp edilerek öldürüldüğünü öne sürmüş, cenazesinin Bulgar Ruhani Reisine değil, muayene edilmeden köyüne, ailesine teslim edilip defnedilmesini eleştirmiştir.¹³⁷ Yapılan soruşturmada Rahibin darp sonucu değil, Hükümet Konağında yüzlerce Bulgar tutuklu ile birlikte kalmakta iken üç gün sonra ani kalp durması sebebiyle vefat ettiği anlaşılmıştır.¹³⁸

Yabancı elçilik görevlilerinin müdahalelerine başka bir örnek de Yunan Konsoloslğunun tutuklamalarına karşı çıktığı Yunan uyruklu bazı kişilerin tahliyelerini istemesidir.¹³⁹ Osmanlı Hükümeti, Yunan Konsolosluk mukavelenamesinin 24. Maddesi

¹³³ BOA. TFR. I. KNS. 7/609-2 (2 Haziran 1321/15 Haziran 1905)

¹³⁴ Bulgar Galpegor Giveşof, Vilademir Blagof, İvan Vapsarof, Boris Golef, Pande Kabumci, Dimolyo Oyali, İvan Sematrakalef, Yanaki İliyef, Toma Hacınakof ve İvan Antofof, Müslümanlarla Rum hükümlüler tarafından tahkir ve ölümlü tehdit edildiklerini iddia ederek dilekçe vermişlerdir. Dilekçelerine göre, 8 Mayıs günü beşinci ve ikinci koğuş mahkûmlarından Selanikli Küçük Mehmet ile İştibli Mustafa Nasım arasında bir uyuşmazlık çıkmış, küçük Mehmet karşısındakini bıçakla yaralamış ve bıçağı saklamıştır. 10 Mayıs'ta ikinci koğuşta bulunan Müslüman hükümlüler arasında kavga çıkmış, diğer koğuşlarda bulunan mahkûmlar, kavganın Müslümanlarla Hıristiyanlar arasında olduğu zannederek Bulgar hükümlülere saldırmışlardır. Dilekçe sahipleri, Müslümanların silahlı olduklarını ve o güne kadar aralarında ölümcül bir hadise olmamasının nedeni olarak da kendilerinin bunları sineye çekmelerini göstermişlerdir. BOA. TFR. I. SL. 110/10906-1 (17 Mayıs 1322/30 Mayıs 1906).

¹³⁵ BOA. TFR. I. SL. 110/10906-1 (17 Mayıs 1322/30 Mayıs 1906). 16 Haziran 1906'da Rumeli Müfettişliği verdiği cevapta, Bulgar hükümlülerin şikâyetlerinin asılsız olduğunu, Bulgarlarla Müslüman hükümlülerin farklı koğuşlara konulmasının mümkün olmadığını, kavgaya neden olan hükümlülerin ayaklarına zincir vurulması gerektiği bildirilmiştir. BOA. TFR. I. SL. 110/10906-3 (3 Haziran 1322/16 Haziran 1906).

¹³⁶ BOA. Y. MTV. 247/69-2 (22 Haziran 1319/5 Temmuz 1903).

¹³⁷ BOA. TFR. I. A. 8/797-1 (9 Rebiülevvel 1321/5 Haziran 1903).

¹³⁸ BOA. Y. MTV. 247/69-2 (22 Haziran 1319/5 Temmuz 1903). Yine Ağustos 1907'de, hapishanede vefat eden Hırsto Toşe'nin raporunun mahkemeye gönderilmeden defnedilmesi usule uygun görülmemiş, konunun araştırılması istenmiştir. Yapılan soruşturmada düzenlenen raporun Jandarma Kumandanının yaverine verildiği, fakat mahkemeye iletilmediği Belediye'den istenen doktorun da hapishaneye gelmediği, aradan 24 saat geçtikten sonra Hapishane yönetiminin cenazeyi kaldırdığı anlaşılmıştır. Hapishane yönetiminin verdiği bilgiye göre, intihar eden Hırsto Toşe hapishane tabibi tarafından muayene edildikten sonra ölümü şüpheli bulunarak hapishanede bulunan bazı hükümlüler sorgulanmıştır. Sorgulanan Vodinalı Dimitri Karabaşof ve Tikveşli Kozman, "bir gün önce Hırsto'nun bir kutu kibriti ezerek içip intihar ettiğini" söylemişlerdir. BOA. TFR. I. SL. 154/15390-4-2 (7 Ağustos 1323/20 Ağustos 1907).

¹³⁹ İngiliz tebaasından Alfred de Abbot'un oğlunun 22 Mart 1907 Cuma günü, Rum çetesinin talep ettiği "yardım parasını" zevcesinin Rum olması dolayısıyla vermek istememesi üzerine kaçırılmış, talep edilen

uyarınca, “*hususî ve ticarî davalar dışında kalan davalara konsoloslukların müdahale edemeyeceği*”, hatta mukavelenamenin 27 maddesi uyarınca “*Osmanlı memurlarının Yunan tebasını “cürm-ü meşhud” (suçüstü) halinde tutuklayabileceği fıkrasını gerekçe göstererek isteği reddetmiştir.*¹⁴⁰

Bazı Rum mahkûmlar ise, hapisane memurlarının kendilerine kötü davrandığını, hatta din değiştirmeye zorlandıklarını iddia etmiştir. Adliye Nezareti, şikâyetlerin araştırılması, doğru ise sorumluların cezalandırılarak gerekli tedbirlerin alınmasını emretmiştir.¹⁴¹

7. Selanik Hapishanesi'nin Sağlık Koşulları (Hastane ve Eczane)

Selanik Hapishanesi'nde 1853'den itibaren hastalar için bir oda ayrıldığı ve bir doktor görevlendirildiği anlaşılmaktadır.¹⁴² Buna rağmen sağlık koşulları oldukça yetersizdir. 1880'lerde, lağım tahliyesinde problem yaşanmakta, hela, banyo, mutfak vb. bölümlere gereken temizlik gösterilememektedir. Kalabalık sebebiyle bazı mahkûmlar yatak bulamayıp, yerde yatıyordu. Bu koşullar da hapishanede 1888'de yaşanan tifo salgını gibi¹⁴³, çeşitli hastalıklar ortaya çıkmıştır. Özellikle lağım boruları eskiliği, tifo dışında, kolera ve sıtma gibi hastalıklara da yol açmıştır.¹⁴⁴ 1901-1904 tarihleri arasında çiçek salgını da yaşanmıştır.¹⁴⁵

Hastanede kadrolu bir doktor bulunmamakta, gerek hastane içinde bulunan hastalara, gerekse koğuşlarda ayakta tedavi edilebilecek hastalara bakmak üzere 10 doktora sahip Belediye Hastanesi'nden veya Askeri Hastaneden bir doktor haftada bir veya iki gün için görevlendirilmekteydi. ¹⁴⁶Nisan 1905'te hapishaneyi ziyaret eden Sırp Konsolos Yardımcısının temizlik konusundaki iyi izlenimlerinden, koşulların nispeten düzeltildiği anlaşılmaktadır.¹⁴⁷ Ancak birkaç sene sonra hükümlülerin sayısının artması ve hastane

15.000 lira fidye İngilizler tarafından öndikten sonra serbest bırakılmıştır. BOA. BEO. 3047/228455-1 (20 Nisan 1322/2 Mayıs 1907).

¹⁴⁰ BOA. BEO. 3118/233777-1 (15 Temmuz 1323/28 Temmuz 1907).

¹⁴¹ BOA. TFR. I. SL. 161/1012-1 (10 Eylül 1323/23 Eylül 1907). Yapılan soruşturmada iddianın asılsız olduğu ortaya çıkmıştır. BOA. TFR. I. SL. 161/16012-12 (9 Eylül 1322/22 Eylül 1907).

¹⁴² Gümüşsoy, *a.g.m.*, s.419. 1880 tarihli hapishane nizamnamesinde, Hapishane ve Tevkifhanelerde birer hastane bulunması, yoksa en azından bir revirin olması kararlaştırılmıştı. BOA. DH. MB. HPS. M. 1/2.

¹⁴³ Salgın, aynı tarihte Selanik'ten İzmir'e gönderilen bazı hükümlüler aracılığıyla İzmir'e de taşınmıştı. *Hizmet Gazetesi*, 10 Nisan 1888, s.2.'den akt. Adak, *a.g.t.*, s.53.

¹⁴⁴ 1902 yılı başlarında hapishane hastanesinde 8 hükümlü vefat etmişti. BOA. DH. MKT. 501/46-1 (1 Mart 1318/14 Mart 1902).

¹⁴⁵ BOA. TFR. I. SL. 29/72872-1 (12 Kânunusani 1319/25 Ocak 1904).

¹⁴⁶ BOA. TFR. I. SL. 130/12956-1 (17 Kânunuevvel 1322/30 Aralık 1906).

¹⁴⁷ İannoukakou, *a.g.t.*, s.110.

doktorunun maaşını alamadığı için hastaneye gelmemesi sağlık koşullarının yeniden kötüleşmesine neden olmuştur.¹⁴⁸ Hastanenin yetersizliği nedeniyle 1908 yılına kadar ağır hasta hükümlüler Hamidiye Hastanesine gönderilmişlerdir.¹⁴⁹ Bazı ağır hastalar da padişah iradesi ile affedilmişlerdir.¹⁵⁰ 1908 yılından itibaren hapishanede sağlık koşulları iyileşmeye başlamıştır. Bunda 1907 yılı yaz aylarından itibaren sıklaştırılan denetimler, hazırlanan raporlar¹⁵¹ ve atılan adımlar etkili olmuştur. Hastaneye yeni bir doktor atanmış, çatı ve oluklar tamir edilmiş,¹⁵² diğer bir takım ihtiyaçları giderilmiştir. Hastanede araç- gereç miktarı 1908 senesi başında önceki seneye göre üç katına çıkarılmıştır.¹⁵³

1890'dan itibaren hapishanede bir eczane bulunduğ¹⁵⁴, ancak eczaneye hastane derecesinde önem verilmediği anlaşılmaktadır. İlaçlar ihale usulüyle şehirde bulunan eczacılardan temin edilmekteydi. Bütçe yetersizliği nedeniyle, çoğu zaman eczacıya ilaç paraları geç ödenmekteydi.¹⁵⁵ Belgelerde Mart 1908'de hapishanede eczane ve sürekli görev yapan bir eczacı olmadığı kaydedilmiştir.¹⁵⁶ Hapishane eczacılığı meselesi 1912'de tekrar gündeme gelmiş, Selanik Vali Vekili eczacı tahsisatı talep etmiştir.¹⁵⁷ Dâhiliye Nezareti, Selanik Hapishanesi'nde bulunan eczacı kadrosunun lağvedildiğini bildirerek, İstanbul Hapishanesi'nde olduğu gibi, reçetelerin ihale usulüyle şehirde bulunan eczanelerden temin edilmesini istemiştir.¹⁵⁸

8. 1912 Sonrasında Selanik Yedi Kule Hapishanesi

Balkan Savaşları sırasında Selanik'in Yunanistan tarafından işgali, Müslümanlar için bütün şehri adeta hapishane haline getirmiştir. Uzunca bir süre evlerinden çıkmaya korkan Müslümanların evleri Yunan askerleri tarafından basılarak soyulma vb. çeşitli zulümlere maruz bırakılmışlardır. Müslüman hükümlüler Yedi Kule'de Merkez Hapishanesi'nde

¹⁴⁸ Mayıs 1907'de hapishaneye tayin edilen Askeri Hastane doktorlarından Yüzbaşı Kamil Efendi maaş alamadığını gerekçe göstererek aylarca hastaneye gelmemiştir. BOA. TFR. I. SL. 166/16583- (14 Ağustos 1323/27 Ağustos 1907).

¹⁴⁹ BOA. TFR. I. SL. 75/7488-1 (19 Nisan 1321/2 Mayıs 1905).

¹⁵⁰ BOA. TFR. I. SL. 177/17682-11 (3 Eylül 1323/16 Eylül 1907)

¹⁵¹ Ağustos 1907'de yapılan denetimde bazı koşulların kalabalık olduğu, bazılarının çatılarının aktığı, hastane doktorunun hastaları tedavi etmediği ortaya çıkmıştır. BOA. TFR. I. SL. 155/15433-1 (9 Ağustos 1323/22 Ağustos 1907).

¹⁵² BOA. TFR. I. SL. 157/15643-4 (27 Ağustos 1323/9 Eylül 1907).

¹⁵³ BOA. TFR. I. SL. 173/17250-2 (17 Kânunusani 1323/30 Ocak 1908).

¹⁵⁴ BOA. ŞD. 2020/13-2 (12 Eylül 1309/24 Eylül 1893).

¹⁵⁵ 1890 ve 1891 tarihinden eczacı Kavane'fe ödenmesi gereken ilaç parası eksik ödenmiş ve kalan meblağın Ağustos 1893'te ödenmesi kararlaştırılmıştır. BOA. ŞD. 2020/13-2 (12 Eylül 1309/24 Eylül 1893).

¹⁵⁶ BOA. TFR. I. SL. 178/17767-3 (1 Mart 1324/14 Mart 1908).

¹⁵⁷ BOA. DH. MB. HPS. 85/76-2 (21 Nisan 1328/4 Mayıs 1912).

¹⁵⁸ BOA. DH. MB. HPS. 85/76-1 (29 Nisan 1328/11 Mayıs 1912).

tutulurken, Beyaz Kule Yunan hükümeti tarafından askeri hapisane yapılmış, esir alınan bazı Osmanlı askerleri buraya hapsedilmişlerdir.¹⁵⁹ Bununla birlikte bazı esir askerler ve şehir içinde tutuklanan bazı Müslümanlar, kiliseye çevrilen Profiti İlya,¹⁶⁰ Aya Paraskevi¹⁶¹ gibi kilise ve okullara kapatılmışlardır.¹⁶² Esir edilen Osmanlı askerleri sağlıklı koşullar altında tutulmuşlardır. Hatta bu durum Yunan askerlerinin raporlarına şöyle yansımıştır:

“...Yunanistan’da bulunan Türk esirlerine asla iyi bakılmayıp bunlar elbisesiz, çorapsız bırakılmış yeterli mevkulat verilmediğinden aralarında aç kalanlar olduğu gibi kışlarda kalacakları miktarın iki misli ve hatta daha fazla derecede iskân edildiği, bazılarının çadırlarda iskân edildiği hastaların tıbbi bakımdan mahrum kaldığı, hastanelerde veya sair sıhhi ihtiyaçları karşılanmadığı ve tüm bu nedenlerle çeşitli hastalıklardan dolayı büyük bir kısmının öldüğü bilinmektedir.”¹⁶³

1912’de Selanik’i işgal ettikten sonra Yunan hükümeti, Kala-ı Bala Hapishanesini, 1911 tarihinde çıkarmış olduğu 3937 sayılı “Devlet Hapishanelerinin Teşkilatı Hakkında Kanun” kapsamına alarak ismini Yedi Kule olarak değiştirip kullanmayı sürdürmüştür.¹⁶⁴ Hapishanedeki Rum ve Bulgar hükümlüleri serbest bırakarak, Müslüman hükümlüleri hapishanede tutmaya devam etmiştir.¹⁶⁵ Bulgarların tahliyesinde Bulgar işgal kuvvetlerinin de varlık gösterdiği şehrin, siyasi statüsünün henüz belli olmamasının etkisi vardır. Bulgar işgal kuvvetleri Haziran 1913 sonlarında şehri terk etmeye mecbur bırakılmıştır.

¹⁵⁹ Kızılay Arşivi KA. 1217/67 (21 Teşrinisani 1328/4 Aralık 1912).

¹⁶⁰ Saray-ı Atik adıyla XVII. yüzyılda camiye çevrilen yapı Selanik’i Yunanistan’ın işgalinden sonra birçok cami gibi kiliseye çevrilmiş Profiti İlya adını almıştır. Semavi Eyice, “Eski Saray Camii”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 11, İstanbul 1995, s.392.

¹⁶¹ Osmanlı Döneminde Cami-i Atik adıyla bilinen Cami, 1912’de Yunanistan’ın işgalinden sonra Kiliseye çevrilmiştir. Talia S. Mantopoulou, *Tiriskeftiki Arhitektoniki sti Tessaloniki Kata tin Teleftea Fasi tis Tourkokratias (1839-1912), Eklisies-Sinagoges, Camia*, Didaktöriki Yatrivi, Tessaloniki 1989, s.245.

¹⁶² Karacaabad Kazası ahalisinden Hamza imzasıyla verilen dilekçede bu hapishanede tutulanların salınmaları hakkında Yunanistan nezdinde teşebbüste bulunulması arz edilmiştir. BOA. BEO. 4281/321072-1 (19 Nisan 1330/2 Mayıs 1914). Aya Paraskevi Kilisesinde mevcut Bursalı Recep oğlu Hasan Ağa’ya annesi Meryem Hanım tarafından İtibar-ı Milli Bankası Bursa şubesi aracılığıyla 10 lira gönderilmiştir. KA.1217/51 (20 Teşrinievvel 1338/20 Ekim 1922). Aya Paraskevi Kilisesi’nde hükümlü tutulan Bursalı Süleyman oğlu Kazım’a babası Kazım Efendi tarafından 10 lira göndermiştir. KA. 1217/53 (20 Teşrinievvel 1338/20 Ekim 1922). Aynı yerde hükümlü Bursalı Mehmet Ağa oğlu İsmail’e, kızı Fatma Hanım “İtibar-ı Milli Bankası” aracılığıyla 4 lira göndermiştir. KA.1217/54 (6 Teşrinisani 1338/6 Kasım 1922). Aynı kilisede tutuklu olan Berber Ali ve Sait Ağa’ya kızları Hatice ve Azime Hanımlar tarafından 3’er lira İtibar-ı Milli Bankası aracılığıyla gönderilmiştir. KA. 1217/55 (6 Teşrinisani 1338/6 Kasım 1922)

¹⁶³ Hariciye Müsteşarından 17 Kanunuevvel 1329 Harbiye Nezareti’ne gönderilen şifre için bkz: ATASE-BLH-33-6-3-009-03

¹⁶⁴ İannoukakou, *a.g.t.*, s.111.

¹⁶⁵ BOA. BEO. 4246/318405-1 (24 Kânunuevvel 1329/6 Ocak 1914).

Hapishanedeki Müslüman mahkûmlar, Osmanlı ordusu çekildikten sonra adeta sahipsiz, öksüz ve yetim kalmışlardır. Hariciye Nezareti'nin bir yazısından Ağustos 1913'te tahliye bekleyen 150 İslam, 20 Rum, 8 Musevi hükümlünün, asayiş gerekçesiyle hapishanede tutulmaya devam edildiği anlaşılmaktadır.¹⁶⁶ Bu süreçte birçok Müslüman hükümlü yazdıkları mektuplarla; konsolosları, yabancı ve mahalli basını, Yunan resmi makamlarını ve Selanik Cemaat-i İslamiyesi'ni durumları hakkında bilgilendirerek yardım istemiş, ancak herhangi bir sonuç alamamıştır. Hükümlü yakınları da Osmanlı hükümetinden Selanik hapishanesinde tutuklu olan yakınlarının serbest bırakılmaları için Yunanistan nezdinde girişimlerde bulunulmasını rica etmişlerdir.¹⁶⁷

Osmanlı Devleti mahkûmlardan ve hükümlü yakınlarından gelen talepler doğrultusunda Yunan Hükümete nezdinde birçok teşebbüste bulunmuştur.¹⁶⁸ Buna rağmen sonuç alınamamıştır. Hatta 1914'de II. Balkan Savaşı sonrasında (1914) taraflar arasında yapılan görüşmeler ve anlaşma üzerine Osmanlı Hükümeti Edirne'de bulunan ve savaş sırasında düzeni bozduğu gerekçesiyle tutuklanmış olan gayrimüslimleri serbest bırakmıştır.¹⁶⁹ Yunanistan tarafı ise antlaşmaya uymamıştır. Bunun üzerine Hariciye Nezareti 26 Şubat 1914'te, Yunanistan'da bulunan Türk-Müslüman hükümlülerin tahliyesini tekrar talep etmiştir. Yunanistan Başkonsolosu Galip Kemali Bey'in verdiği bilgiye göre Yunan Başvekili, Selanik hapishanelerinde tutulan adli suçlular¹⁷⁰ ve asker olmak üzere 80 hükümlünün peyderpey serbest bırakılarak konsoloshaneyeye teslim edileceklerini bildirmiştir.¹⁷¹ Ancak verilen bu söz de tutulmamıştır. Konsolosluk, 23 Mayıs 1914'te Müslüman hükümlülerin serbest bırakılmasına ilişkin Yunanistan nezdinde yeni bir girişimde daha bulunmuş¹⁷² sonuç yine menfi olmuştur. Birinci Dünya Savaşı sırasında da Osmanlı Devleti'nin İttifak Devletleri yanında yer alması, Türk -Yunan ilişkilerini ve Müslüman hükümlülerinin durumunu olumsuz yönde etkilemiş, bir süre daha tahliyeler gerçekleşmemiştir.

¹⁶⁶ BOA. BEO. 4209/315649 (20 Ağustos 1329/2 Eylül 1913).

¹⁶⁷ BOA. HR. SYS. 2010/10-1 (30 Temmuz 1329/12 Ağustos 1913); BOA. HR. SYS. 2010/10-6 (1 Eylül 1913).

¹⁶⁸ BOA. BEO. 4297/322222. (1 Temmuz 1330/14 Temmuz 1914); BOA. BEO. 4209/315649. (20 Ağustos 1329/2 Eylül 1913).

¹⁶⁹ Yunanistan ise Türk esirleri yargılamış, 10-15'er yıl kürek cezasına çarptırılmış, Selanik, Serfiçe ve Kozana hapishanelerine kapatmıştır. BOA. BE0. 1239/319355-2 (30 Kânunusani 1329/13 Şubat 1914).

¹⁷⁰ BOA. BEO. 4281/321055-2 (17 Nisan 1330/30 Nisan 1914).

¹⁷¹ BOA. BEO. 4281/321055-2 (13 Nisan 1330/26 Nisan 1914).

¹⁷² BOA. BEO. 4297/322222-1 (22 Haziran 1330/5 Temmuz 1914).

Müslüman hükümlüler, savaş sırasında da müracaatlarına devam etmiştir.¹⁷³ Temmuz 1915 tarihli ve eski Jandarma Onbaşı Kumanovalı Emin bin Hüseyin ve Karacaabadlı Mehmet Sait imzalı bir mektupta, Yedi Kule Hapishanesi'nde birinci, ikinci ve cünha koğuşlarında tutulan 140 kadar Müslüman mahkûma, Rum hükümlüler tarafından yapılan işkence ve zulümlerden bahsedilmektedir. Müslüman mahkûmlar, Rumların tahriklerine, saldırılarına, tehditlerine maruz kalmakta, ellerinde “*yatağan bıçak ve revolver*”¹⁷⁴ bulunan Rumların yakında büyük kan dökmesinden korkmaktadır. Selanik Baş Konsolosluğundan Dâhiliye Nezareti'ne gönderen bir yazıda (Ağustos 1915), Selanik Hapishanesi'nde tutulan, Balkan Savaşlarından önce hapse atılmış olup, anlaşmalar gereğince salıverilmesi gereken hükümlülerin adları ve cezaları şöyle verilmiştir:¹⁷⁵

İsmi	Memleketi	Mahkûmiyet Müddeti(Sene)
Emin bin Hüseyin	Kumanova	5
Talip bin İbrahim	Doyran	15
Motoş bin Refet	Doyran	15
Sadık bin Salih	Üsküp	15
Recep bin Ali	Doyran	15
Selim bin	Manastr	15
Ramazan bin Şakir	Ohri	15
Yüsuf bin Osman	Tikveş	15
Hasan bin Hayrettin	Goşibe	15
Hasan bin Feyzi	Kumanova	15
Hasan bin Demir Ali	Doyran	15
Hüseyin bin Mustafa	Gevgili	15
Adem bin Raşit	Ropçöz	15
Ahmet bin Mehmet Ali	Ropçöz	15
Hüseyin bin Mahmut	Drama	15
Kanber bin Hüseyin	Ustrumca	15
Osman bin Hüsnü	İzmir	15
Osman bin İlyas	İzmir	15

¹⁷³ BOA. DH. EUM. KLU. 6/27-1 (30 Kânunuevvel 1330/12 Ocak 1915).

¹⁷⁴ BOA. DH. EUM. 3.Şb. 8/56-2 (18 Temmuz 1331/31 Temmuz 1915).

¹⁷⁵ BOA. DH. EUM.3.Şb. 8/56-4 (14 Ağustos 1331/27 Ağustos 1915).

Abdul...bin Mazhar	Dersaadet	15
İsmail bin Mustafa	Aydın	15
Şaban bin Ömer	Pirlepe	15
Ömer bin Abdülaziz	Şam	5
Salih bin Ahmet	Halep	5
Cafer bin	Katrin	15
Hasan bin Ömer	Girit	15
Osman bin Mustafa	Karacaabad	7
Şakir bin Kadir	Kayalar	İdam
Fettah bin Ramazan	Florina	8
Mehmet bin İbrahim	Mavrova	6
Salih bin İbrahim	Çorlu	10
Ali bin İbrahim	Mavrova	3

Tablo 6: Balkan Savaşlarından önce tutuklanıp tahliye edilmeyen Müslümanlar Tabloda hükümlülerden birinin idam, 22'sinin 15 yıla mahkûm, geri kalanların ise 10 sene ve daha az mahkûmiyetleri olduğu görülmektedir.¹⁷⁶

Öte yandan Yunan Hükümeti de hapishane koşullarını iyileştirmekte güçlük çekmiştir. Hapishanedeki düzensizlik ve sağlık koşullarına ilişkin şikâyetler sadece Müslüman mahkûmlardan gelmemiştir. 1915 yılı içerisinde 30 Hıristiyan hükümlü Selanik Metropolit Gennadius'a bir mektup yazarak, kendilerinin hafif suçlardan hükümlü olduklarını, esrar ve tecavüz vb. suçlulardan hüküm giyenler ve müebbet hapis cezası alanlarla aynı koğuştaki tutulmak istemediklerini bildirmişlerdir.¹⁷⁷

I. Dünya Savaşı sırasında Osmanlı Hükümeti, başlattığı bir çalışmayla, Türkiye'deki hapishaneler ile Yunanistan'daki hapishanelerin durumunun vefat sebepleri bağlamında karşılaştırılmasını istemiştir. Hariciye Nezareti konu ile ilgili olarak topladığı Nisan 1915 ve Temmuz 1916 arasındaki verileri içeren bilgileri Dâhiliye Nezareti'ne göndermiştir. Bazı eksik aylar olmakla birlikte bu veriler doğrultusunda Selanik Yedi Kule Hapishanesi'ndeki hükümlülerin sayısı aşağıdaki gibidir.¹⁷⁸

Tarih	Hükümlü Sayısı.
-------	-----------------

¹⁷⁶ BOA. DH. EUM.3.Şb. 8/56-5 (14 Ağustos 1331/27 Ağustos 1915).

¹⁷⁷ İannoukakou, *a.g.t.*, s.116.

¹⁷⁸ BOA. DH. MB. HPS. M. 55/5-3-1. (10 Kânunuevvel 1332/23 Aralık 1916).

1 Nisan 1915 ¹⁷⁹	529
1 Mayıs 1915 ¹⁸⁰	514
1 Haziran 1915 ¹⁸¹	489
1 Temmuz 1915 ¹⁸²	503
1 Ağustos 1915 ¹⁸³	544
1 Eylül 1915 ¹⁸⁴	535
1 Ocak 1916 ¹⁸⁵	544
1 Şubat 1916 ¹⁸⁶	563
1 Temmuz 1916 ¹⁸⁷	490

Tablo 7: 1915,1916 tarihlerinde Yedi Kule Hapishanesin'deki hükümlü sayısı

Tabloya baktığımızda Yedi Kule Hapishanesi'nde 489 ila 563 hükümlünün bulunduğu anlaşılmaktadır. Hükümlü sayısının Osmanlı dönemine göre yarı yarıya azaldığı görülmektedir. Bunun nedeni Balkan savaşlarından sonra Rum ve Bulgar hükümlü ve tutukluların genel af kapsamında serbest bırakılması ve daha önce belirttiğimiz gibi bazı Müslüman tutuklu ve hükümlülerin Müslümanlara ait olup el konulan ve bazıları kiliseye çevrilen kurumlarda tutulmalarıdır. Müslümanlar, Beyaz Kule Hapishanesi'nde 1922'ye kadar, Profiti İlya, Aya Paraskevi gibi kiliselerde de 1920'lerin ortalarına kadar tutulmuştur.¹⁸⁸

¹⁷⁹ BOA. DH. MB. HPS. M. 55/5-1-2. (10 Kânunuevvel 1332/23 Aralık 1916); 1915 yılı Mart ayında Bosna ahalisinden 23 yaşındaki Yusuf Mehmet ve Kavala ahalisinden 30 yaşındaki Aristidi Bafera verem hastalığından ölmüşlerdir. BOA. DH. MB. HPS. M. 55/5-1-3. (10 Kânunuevvel 1332/23 Aralık 1916).

¹⁸⁰ BOA. DH. MB. HPS.M.55/5-2-1 (10 Kânunuevvel 1332/23 Aralık 1916); Nisan ayı içerisinde, Karacaovalı 55 yaşında Hasan Mehmet Çola, Provişteli 22 yaşlarında Ahmet Fazlı, Selanikli 45 yaşında Cemal Tevfik Hüseyin ve yine 25 yaşlarında Selanikli İspiryon Karsiyomitis verem hastalığından ölmüşlerdir. BOA. DH. MB. HPS. M. 55/5-2-3. (10 Kânunuevvel 1332/23 Aralık 1916).

¹⁸¹ BOA. DH. MB. HPS. M. 55/5-19-1 (10 Kânunuevvel 1332/23 Aralık 1916); Mayıs ayında 30 yaşlarında Niş ahalisinden Panayota Potpolos dizanteriden, 45 yaşındaki Arkir Adoni verem hastalığından ölmüştür. BOA. DH. MB. HPS. M. 00055-00005-019-002. (10 Kânunuevvel 1332/23 Aralık 1916).

¹⁸² BOA. DH. MB. HPS. M. 55/5-6-1(10 Kânunuevvel 1332/23 Aralık 1916); Karaferye ahalisinden 32 yaşındaki Ahmet Mustafa veremden ölmüştür. BOA. DH. MB. HPS. M. 55/5-6-1 (10 Kânunuevvel 1332/23 Aralık 1916)

¹⁸³ BOA. DH. MB. HPS. M. 55/5-4-1(10 Kânunuevvel 1332/23 Aralık 1916); Mayıs ayı içerisinde 35 yaşlarında Recep Abdi ölmüştür. BOA. DH. MB. HPS. M. 55/5-5-1 (10 Kânunuevvel 1332/23 Aralık 1916)

¹⁸⁴ BOA. DH. MB. HPS. M. 55/5-8-1 (10 Kânunuevvel 1332/23 Aralık 1916)

¹⁸⁵ BOA. DH. MB. HPS. M. 55/5-14-1 (10 Kânunuevvel 1332/23 Aralık 1916); 1915 Aralık içerisinde 11 vefat vuku bulmuştur. Selanik hapishanelerinde mahkûmiyetlerini ikmal etmekte olan 20 yaşında Süleyman Bey ile 55 yaşında Salih Çorlu ve İzmirli 24 yaşında Osman Hüseyin namında üç Müslüman bulunduğu sefaretten işar edilmiştir. BOA. DH. MB. HPS. M. 55/5-11-1 (1 Mayıs 1332/14 Mayıs 1916).

¹⁸⁶ BOA. DH. MB. HPS. M. 55/5-12-1 (10 Kânunuevvel 1332/23 Aralık 1916)

¹⁸⁷ BOA. DH. MB. HPS. M. 55/5-18-1 (10 Kânunuevvel 1332/23 Aralık 1916)

¹⁸⁸ KA. 1217/52 (20 Ağustos 1338/20 Ekim 1922).

SONUÇ

Selanik'te 1852 tarihine kadar, Tanzimat ıslahatları çerçevesinde çıkarılan kanunlara göre yargılanıp suçlu bulunanlar Hükümet Konağı'nın altında mahbes ya da zindan adı verilen yere konulmuştur. 1852'de ilk kez Konağın yakınındaki çuha ambarı suçlular için ayrı bir bina olarak düzenlenmiş ve buraya hapishane adı verilmiştir. Binanın kısa zaman içinde yetersiz kalması üzerine 1870'de bu defa Beyaz Kule hapishaneye çevrilmiş, Hükümet Konağı'nın altında bulunan odalar ve çuha ambarı ise zaman zaman ağır suçlular ve tutuklular için kullanılmıştır. Hükümlü sayısının artışı, şehrin merkezi konumunda bulunan Beyaz Kule'nin hapishaneye çevrilmesinden kaynaklanan sorunlar ve şikâyetler nedeniyle Hükümet, o güne kadar askeri birlikler ve cephanenin bulunduğu Kala-1 Bala'nın hapishaneye dönüştürülmesini kararlaştırmıştır. 1899 tarihinde Selanik Merkez Hapishanesi adını alan Kala-1 Bala'da şehrin Osmanlı idaresinden çıktığı 1912 tarihine kadar genişletme çalışmaları devam etmiştir.

Osmanlı hâkimiyeti döneminde Kala-1 Bala Hapishanesi'nin yönetiminde karşılaşılan en büyük sorun, hükümlü sayılarının sürekli artışına, (1893'te 480 olan hükümlü sayısı 1909'da 1350'yi geçmiştir) ve bütçe yetersizliğine bağlı olarak gardiyan eksikliği olmuştur. Tahsisat yetersizliği nedeniyle Osmanlı Hükümeti Selanik Hapishanesi'nde denetimini 20 gardiyan, çok az sayıda jandarma ve bir polisle sağlamaya çalışmıştır. Tutuklular dâhil edildiğinde bazı yıllarda hükümlü sayısının 2000'i aştığı hapishanenin sağlık koşulları da yetersiz kalmıştır. Hapishanenin durumu mahkûmlardan ve şehirde bulunan konsololarla cemaat liderlerinden gelen eleştirilere yol açmıştır. Hükümet 1906 yılı sonlarından itibaren hapishanedeki denetimleri sıklaştırılmış, hazırlanan raporlardaki eksiklikler giderilmeye çalışılmıştır. Bu çerçevede hapishane ve tutukevi binalarının sağlık açısından uygun hale getirilmesi için sürekli eklemeler ve tamiratlar yapılmıştır.

Yeterli sayıda koğu bulunmaması nedeniyle, koğuşlardaki hükümlüler cemaatlere göre ayrılamamış, Balkan milletlerinin birbirlerini katlettiği, yakalanabilmiş birçok komitecinin hapiste bulunduğu bu tarihlerde, hükümlüler arasında kavgalar da kaçınılmaz olmuştur.

Selanik Yunanistan'ın işgaline uğradıktan sonra Kala-1 Bala "Yedi Kule Hapishanesi" ismiyle Merkez Hapishane olma özelliğini sürdürmüş, Yunan Hükümeti çok az eklemeler dışında hapishaneyi büyütmeyi gerekli görmemiştir. Öte yandan Selanik'in

Yunanistan'ın eline geçmesinden sonra Yunan hükümeti şehri Müslümanlar için adeta bir hapishaneye dönüştürmüştür. Yunan Hükümeti Yedi Kule Hapishanesi dışında, Beyaz Kule'yi de askeri hapishaneye çevirmiş, Müslümanlara ait bazı eski cami ve okulları hapishane olarak kullanmıştır. İşgalden hemen sonra Yunan Hükümeti, genel af çıkarıp şehirdeki Rum ve Bulgar vb. gayrimüslim hükümlü ve tutukluları serbest bırakırken aynı durumdaki Müslümanlar tahliye edilmemiştir. 1922'lere gelindiğinde, Osmanlı Hükümeti'nin bütün girişimlerine rağmen Selanik'te hapishane olarak kullanılan kiliseler, Beyaz Kule ve Yedi Kule'de Osmanlı döneminde hapsedilmiş olan Müslüman hükümlüler alıkonulmaya devam etmiştir. Yedi Kule Hapishanesi 1990'larda kapatılıncaya kadar Yunanistan'ın her açıdan ikinci en kötü hapishanesi olarak ünlenmiştir.

KAYNAKLAR

Arşiv Kaynakları

A) Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

A).MKT. NZD. (Sadaret Nezaret ve Devair Evrakı): 409/7

BEO. (Babı Ali Evrak Odası): 1239/319355, 1501/112541, 2276/170690, 2914/218482, 2917/218741, 2983/223695, 2999/224870, 3047/228455, 3118/233777, 4209/315649, 4246/318405, 4281/321055, 4281/321072, 4297/322222

C. AS. (Cevdet Askeriye): 870/37294, 643/27060

DH. EUM. KLU. (Dâhiliye Kalem-i Umumi): 6/27

DH. H. (Dahiliye Hukuk): 33/19

DH. EUM. (Dâhiliye 3. Şube): 8/56-2

DH. MB. HPS. (Dâhiliye Hapishaneler Müdüriyeti): 50/2, 142/26

DH. MB. HPS. M. (Dâhiliye Hapishaneler Müdüriyeti Müteferrik): 1/2, 7/47, 55/5, 85/76, 101/6

DH. MKT. (Dâhiliye Mektubi Kalemi): 97/17, 129/12848, . 501/46, 750/82, 1312/49, 1464/19, 1464/19, 2025/81, 2804/76,

DH. TMIK. S. (Dâhiliye Islahat): 17/4, 41/3, 39/64, 62/10.

HR. SYS. (Hariciye Nezareti Siyasi): 2010/10

HR. TH. (Hariciye Nezareti Tahrirat): 239/83

İ. AZN. (İrade Adliye ve Mezahib): 38/29.

TOBİDER

- İ. DH. (İrade Dâhiliye): 1444/36
İ. MMS. (İrade Meclis-i Mebusan): 47/2001.
İ. MVL. (İrade Meclis-i Vala): 381/16714.
İ. ŞD. (İrade Şura-yı Devlet): 52/2922
ML. EEM. (Maliye Nezareti Emlak-ı Emiriyye Müdüriyeti): 852/13
MV. (Meclis-i Vükela Mazbataları): 43/15.
MVL. (Meclis-i Vala): 253/78, 333/62, 919/24
ŞD. (Şura-yı Devlet): 2005/25, 2020/13
TFR. I. KNS. (Rumeli Müfettişliği Konsolosluk Evrakı): 7/609.
TFR. I. SL. (Rumeli Müfettişliği Selanik Evrakı): 5/465, 23/2294, 29/2869, 75/7488, 99/9842, 110/10906, 113/11203, 115/11485, 115/11459, . 130/12925, 130/12956, 131/13003, 136/13511, 142/14187, 146/14509, 149/14821, 149/14896, 154/15390, 155/15433, 157/15643, 163/16293, 164/16308, 165/16426, 166/16600, 166/16583, 167/16617, 173/17250, 177/17682, 178/17767, 186/18528,
TFR. I. ŞKT. (Rumeli Müfettişliği Arzuhaller): 103/10229, 139/13870, 77/7609
TFR. I. UM. (Rumeli Müfettişliği Umum Evrakı): 9/866
Y. A. HUS. (Yıldız Hususi Maruzat): 508/145.
Y. A. RES. (Yıldız Resmi Maruzat): 114/17.
Y. MTV. (Yıldız Mütenevvi Maruzat): 247/69.

B) Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt (ATASE) ve Denetleme Başkanlığı
Arşivi: BLH-33-6-3-009-03

C) Kızılay Arşivi (KA): 1217/51, 1217/52, 1217/53, 1217/54, 1217/55, 1217/67

Kaynak ve Telif Eserler

ADAK, Ufuk, *XIX. Yüzyılın Sonları XX. Yüzyılın Başlarında Aydın Vilayetindeki Hapishaneler*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir, 2006.

ADAK, Ufuk, “Central Prisons (Hapishane-i Umumi) in İstanbul and İzmir in the Late Ottoman Empire: İn-Between İdeal and Reality”, *Journal of the Ottoman and Turkish Studies Association*, Vol. 4, No. 1, May 2017.

AKGÜNDÜZ, Ahmet, *Mukayeseli İslam ve Osmanlı Hukuku Külliyyatı*, Dicle Üniv. Hukuk Fak. Yay., Diyarbakır, 1986.

AYDIN, M. Akif, “Osmanlı Ceza Hukuku”, Maddesi, *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, C.7, 1993.

BARDAKOĞLU, Ali, “Hapis” Maddesi, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C.16, İstanbul, 1997.

BOZKURT, Nurgül, “XX. Yüzyıl Başlarında Kütahya Hapishanesinin Genel Durumu”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt 5, Sayı 21, Yıl 2012.

DAŞCIOĞLU, Kemal, “Osmanlı Arşivlerine Göre Sinop Hapishanesi’nin Durumu”, *Erdem*, Sayı 51, 2008

DEMİRYÜREK, Halim, *Osmanlı Hapishaneleri 1913-1914*, Babıali Kültür Yayıncılığı, İstanbul 2019.

ERİM, Gültekin, *Osmanlı Devleti’nde Hapishane Islahatı (1839-1908)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2002.

ERİM, Neşe, “Osmanlı İmparatorluğu’nda Kalebentlik Cezası ve Suçların Sınıflandırılması Üzerine Bir Deneme”, *Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, S.6, İstanbul, 1984, s.80.

EYİCE, Semavi, “Eski Saray Camii”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 11, İstanbul 1995

ERYAMAN, Ayşe, “II. Meşrutiyet Yıllarında Selanik Vilayeti’nin İdari ve Mülki Yapısı”, *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, C.7, S.2/1 (2017).

GÜMÜŞSOY, Emine, “Balkan Hapishanelerine Bir Örnek: Selanik Hapishanesi”, *Near East Historical Review*, Cilt 10, Sayı 4, October 2020.

HEKİMOĞLOU, Evangelos, “İ Tessaloniki Prin Apo to 1912, İkonomia Kai Koinonia”, *Tessaloniki 100 Hronia Apo tin Apelevterosi*, (Yayına Hazırlayanlar Dimitris Benekos-Aleksis Skanavis), Thessaloniki 2012.

İANNOUKAKOU, Ekaterinis, “Otomanikes Filakes: Gedi Koule”, (*Panapistimio Makedonias, Sholi İkonomikon ke Periferiakon Spoudon Timina Valkanikon, Slavikon ke Anatolikon Spoudon*), Tessaloniki 2019, s. 101.

MANTOPOULOU Talia S., *Tiriskeftiki Arhitektoniki sti Tessaloniki Kata tin Teleftea Fasi tis Tourkokratias (1839-1912), Eklisies-Sinagoges, Camia*, Didaktoriği Yatirivi, Tessaloniki 1989.

LEWİS, Bernard, *Modern Türkiye'nin Doğuşu*, (Çev. Metin Kıratlı), TTK Yay., Ankara, 2000.

YILDIZ, Gültekin, *Osmanlı Devleti'nde Hapishane Islahatı (1839-1908)*, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul, 2002.

YILMAZ, İbrahim, "Osmanlı Devleti Son Döneminde Adana Hapishanesi", *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 21, Sayı 4, Yıl 2019.